

Masarykova univerzita v Brně
Filozofická fakulta
Historický ústav

**Proces vzniku formálně nezávislého
Iráckého království**

(bakalářská oborová práce)

Petr Cimala

Vedoucí práce: doc. PhDr. Vladimír Goněk, CSc.

BRNO 2005

Prohlašuji, že jsem bakalářskou oborovou prací na téma *”Proces vzniku formálně nezávislého Iráckého království”* vypracoval samostatně s použitím uvedených informačních pramenů, které v práci řádně cituji s uvedením úplného odkazu na příslušný zdroj.

V Brně dne .....

.....

Petr Cimala

Rád bych na tomto místě poděkoval panu doc. PhDr. Vladimíru Goňcovi, CSc., vedoucímu mé bakalářské oborové práce, za ochotu, laskavost a odborné vedení, které mi poskytoval při jejím zpracování.

Anotace

Autor této bakalářské oborové práce si vytkl za cíl popsat proces, který vedl ke vzniku formálně nezávislého Iráckého království na přelomu 20. a 30.let minulého století. Šlo mu zejména o prostudování určité epochy irácké historie zasazené do širšího kontextu. Povahou se jedná o práci kompilační, neboť autor ke studiu dané problematiky využil dostupné prameny převážně sekundární povahy.

Klíčová slova:

Anglo-irácká smlouva, Arabové, arabské národní hnutí, Blízký východ, britská mandátní správa, Fajsal, Husajn II., Irácké království, mandát, meziválečné období, panarabismus, první světová válka.

OBSAH

ÚVOD	6
1. VÁLEČNÁ LÉTA	10
1.1 KONCEPCE BRITSKÉ KOLONIÁLNÍ SPRÁVY V INDII	11
1.2 KONCEPCE ARABSKÉHO BYRA	12
1.3 KONCEPCE SKUPINY ZAHRADNÍHO PŘEDMĚSTÍ.....	15
1.4 KONCEPCE SIONISTICKÉHO Hnutí.....	17
2. KONEC VÁLKY A DIPLOMATICKÁ JEDNÁNÍ	20
2.1 PAŘÍŽSKÁ MÍROVÁ KONFERENCE	21
2.2 KONFERENCE V SAN REMU	24
2.3 PRVNÍ LAUSANNSKÁ KONFERENCE	24
3. POLITICKÝ VÝVOJ V POVÁLEČNÝCH LETECH	25
3.1 OTÁZKA SÝRIE.....	25
3.2 SITUACE V MEZOPOTÁMIÍ.....	27
4. SPOLEČNOST A EKONOMIKA ZEMĚ	33
4.1 DRŽBA PŮDY	33
4.2 ZEMĚDĚLSTVÍ	35
4.3 VRSTVY SPOLEČNOSTI.....	36
4.4 EKONOMIKA.....	37
5. SPEKTRUM POLITICKÝCH SIL.....	40
5.1 "MIMOPARLAMENTNÍ" POLITICKÉ PROUDY	40
5.2 PARLAMENT	42
6. PROBLÉM MOSULU A KURDŮ	44
6.1 KURDSKÉ OBYVATELSTVO	44
6.2 MOSULSKÁ OBLAST	45
7. FORMÁLNĚ NEZÁVISLÉ IRÁCKÉ KRÁLOVSTVÍ.....	47
ZÁVĚR	49
BIBLIOGRAFIE:.....	53

Úvod

V dnešních sdělovacích prostředcích se takřka denně objevují zprávy z Blízkého východu. Bohužel se nejedná o informace povzbudivé, přímo naopak. Člověk si proto klade otázku proč. Proč se toto děje, kde je příčina?

Počátkem roku 2003 Spojené státy provedly kontroverzní útok na Irák a svrhly totalitní režim Saddáma Husajna. Co se ovšem dělo před tímto režimem? Pokud budeme pátrat, zjistíme, že mu předcházelo převzetí moci ve státě stranou Baas, které byl Husajn členem. Ta měla ve svém programu jednotu Arabů, které v minulosti rozdělili Turkové, imperialismus a sionismus. Proto Baas usilovala o svobodu či osvobození od tohoto imperialismu a sionismu, čímž by pak mohl vzniknout "očistěný" jednotný arabský stát, řízený myšlenkami socialismu. To se ale dodnes nepodařilo. Než ovšem Baas moc ve státě přebrala, provedli tehdejší vojenští důstojníci převrat, který vstoupil do historie jako *revoluce roku 1958*. Právě tato revoluce ukončila existenci Iráckého království.

Irácké království zaniklo převratem, který tehdy velmi krvavě a nelidsky odstranil vládnoucí vrstvu. Král Fajsal II. byl "rozstřílen" kulkami, a jeho syn, korunní princ Abdalláh, byl oběšen. Oba v královském paláci, kam vtrhli ozbrojenci. Tehdejší irácký premiér Núrí as-Saíd masakru unikl, ale o pár dní později byl na ulici poznán a davem ubit. Co vedlo Iráčany, aby se pomstili tímto způsobem? Poukazuje to na to, že lid královský režim nenáviděl? Pokud ano, co způsobilo tuto velkou nenávisť? Odpověď dostaneme, když se budeme ptát, kdy Irácké království vzniklo, za jakých podmínek, kdo jednal za iráckou stranu, co si o tom myslela veřejnost apod.

Tématem mé práce se stalo právě Irácké království, resp. proces formování a vzniku státu před samotným vyhlášením Iráku formálně nezávislým královstvím v roce 1930. "Narození" tohoto státu je totiž velmi zajímavou událostí, neboť na svět mu pomáhali velmoci. Dějiny nám poodhalují skutky a kroky, které činily právě tyto velmoci a které vedly k arabským národním státům. Jelikož velmoci soupeřily o vliv na jednotlivých územích, nepřekvapí nikoho, že hranice jednotlivých států určovaly linie stanovené od stolu velmocenskými dohodami. Vznikly tedy státní útvary, které scelovaly nesourodé celky a obyvatelstvo. Irácké království v tomto není výjimkou. Pak totiž není těžké pochopit fakt, že Basra daleko více směřovala k oblasti Perského zálivu a Indie a že Mosul se spíše snažil o těsnější hospodářské styky s Anatólií a Aleppem, než s Bagdádem. Tím naznačuji pouze jeden z problémů, které si tento "slepenec" území nesl do své budoucnosti. Výkladem těchto skutečností se zabývá tato práce.

Mým cílem bylo prostudování a sepsání událostí, které vedly k vyhlášení nezávislého Iráckého království. Nesnažil jsem se hledat viníky či hrdiny, určovat stranu dobrých či zlých. Šlo mi o to, podat pokud možno nezaujatý výklad, který by co nejpřehledněji a nejuvěstižněji pojednával o zkoumaných skutečnostech, přičemž v závěru práce čtenáři předkládám shrnutí, ve kterém reflektuji vyložené události.

Z hlediska metodologie byl můj postup následující. Položil jsem si otázku, *jak vznikl Irák?* Tato hlavní otázka byla velmi široká a já jsem ji vzhledem k povaze a rozsahu práce na základě studia literatury omezil z hlediska času. Studovanou dobu jsem zúžil na časový úsek 1.světová válka až vznik formálně nezávislého Iráckého království, přičemž žádala-li si to situace, doplnil jsem výklad informacemi z jiného období.

Ke svému výkladu jsem užíval převážně metodu přímou, progresivní a strukturní, přičemž jsem zvolil přístup diachronní, místy doplněný o synchronní. Bylo-li to možné, snažil jsem se vždy konfrontovat alespoň dva různé zdroje. Pokud jsem druhý zdroj neměl k dispozici, snažil jsem se využít převážně historická fakta zkoumaného zdroje. Soudy, pokud jsem je přejímal, jsem zbavil tendenčního náboje a uvedl jsem autora, ze kterého jsem čerpal.

Pokud se jedná o povahu práce, rozhodl jsem se pro práci kompilační a to z několika důvodů. Jedním z nich je povaha práce. Domnívám se, že prostudování dostupných zdrojů a jejich kompilace v text bakalářské oborové práce je dobrým předstupněm v hlubším studiu tohoto tématu. Jde o krok důležitý, protože se jedná o dějiny, které se v naší zemi často nepíší. Proto je důležité nejprve zjistit, co o dané problematice víme. Ačkoliv by mělo jít o práci kompilační, nepovažuji ji za bezcennou. Nejedná se totiž pouze o výtah z několika současných knih, ale o syntézu informací ze zdrojů, které vznikly v různých obdobích a v různých oblastech. Pravdou ovšem zůstává, že do sumy vědění o zvolené problematice nevnáším nová historická fakta, což ovšem nepovažuji za klíčové. Podstatné, dle mého soudu, je, jak se na celou věc díváme dnes, jak si ji vykládáme. V současné době mi totiž není známo žádné české dílo, které by zvolené irácké období podrobilo novému zhodnocení či interpretaci. Moji snahou tedy je, předložit práci, ve které bych s odstupem času a bez emocí posoudil proces, který významně rozhodoval o budoucnosti Iráku.

Dalším důvodem, který mě přinutil zvolit si práci syntetickou, je téma samotné. Naše země nepatřila nikdy mezi velmoci, natož velmoci usilující o vliv na Blízkém východě. Díky této skutečnosti v České republice neexistují žádné komplexní soubory pramenů. Určitou výjimkou byl sborník *Zahraniční politika*, který občas uveřejňoval konkrétní smlouvy. To je ale pro hlubší studium nedostatečné. Jsme tudíž odkázáni na zahraniční informační zdroje, primární i sekundární. Pokud se jedná o naši republiku, platí, že primárních zdrojů se v ní

nachází jen málo. Z tohoto důvodu jsem neměl možnost s nimi pracovat, protože se nejedná o prameny běžně dostupné. Jde např. o soubory *Near East* či *Treaty Series*. Podrobněji o primárních pramenech pojednává Gombár ve svém scriptu *Úvod do studia islámských zemí*. Na druhé straně, pramenů sekundární povahy také není mnoho. Přesto existuje několik prací, které jsou běžně dostupné a které mi umožnili mé téma zpracovat.

Jak jsem uvedl, pracoval jsem převážně se sekundárními informačními zdroji. Dle mého soudu se jednalo o vcelku velmi objektivní zdroje informací. Využil jsem překlady amerických děl i publikace českých autorů. Silnou oporou se mi stala práce manželů Sluglettových, kteří se sice nezabývají přímo obdobím vzniku Iráckého království, ale přesto ve své knize zmiňují mnoho zajímavých a jinde nepublikovaných informací. Týkali se např. stratifikace společnosti, územní správy apod. Je to dáno také tím, že Slugletovi pracovali s velkým množstvím literatury, americké i arabské. Pokud jde o práci emeritního profesora politologie Lewise, jedná se spíše o dílo přehledové, zabývající se převážně záležitostmi politickými, což daná fakta zasazuje do širšího kontextu událostí. Obě práce se více méně doplňují a představují velice solidní zdroj informací, které jsou podávány bez zaujetí, nesnažící se barvit jedny “načerno“ a druhé na “bílo“.

To, co jsem napsal o pramenech západní provenience, nemohu úplně říci o literatuře české. Určité nesnáze představovalo studium práce Karla Durmana, která měla dosti tendenční nádechy. Ačkoli práce vznikla v uvolněnějším období druhé poloviny šedesátých let, nezbavila se výkladu dějin rozdělující svět na vždy a za všech okolností podvrtný Západ a na mírumilovný a čestný Východ. Prakticky jde o jediné, co lze této práci vyčítat. Pokud ale od tohoto odhlédneme, zjistíme, že před námi leží publikace nesmírné kvality, která je bohatá na nejrozmanitější informace. Autor ke studiu užil mnoho západních i východních pramenů, přičemž studoval i rozličná díla arabská. Dodnes se jedná o monumentální a stěžejní české dílo, které pojednává o historii Blízkého východu a které nebylo dodnes překonáno. Cenné jsou také statě Aloise Musila, českého orientalisty v rakousko-uherských službách, který pobýval v meziválečném období na Blízkém východě. Jeho příspěvky jsou hodnotné právě díky jeho osobní zkušenosti. Jeho pozice byla totiž velmi výhodná, protože nebyl ani Arab, ani Brit. Teoreticky neexistovalo nic, co by ho nutilo protěžovat a hájit jednu či onu stranu. To mu umožnilo vidět věci s odstupem a značným nadhledem. Pro úplnost uvedu, že i on ve svých příspěvcích užíval rozličných pramenů (smlouvy, tiskoviny). Třetí publikací, o které se zmíním, je práce Gombára, která je dovedena do konce 1. světové války. Jejím těžištěm je tedy ozřejmění zejména předválečných událostí celé Osmanské říše. I tentokrát autor

pracoval s rozličnými prameny různé provenience. Opět lze říci, že výklad je nestranný, což z tohoto zdroje činí solidní základ ke studiu vývoje jednotlivých arabských států.

Svoji práci jsem se rozhodl strukturovat následujícím způsobem. Výklad událostí jsem zahájil v době první světové války. Tu totiž považuji za naprosto klíčovou událost, která určovala budoucí tvář Blízkého východu. Souhlasím totiž s názorem prof. Kvačka, který 1.světovou válku považuje za nejdůležitější událost 20.století, od které se odvíjelo vše podstatné, co toto století vychýlilo zvláštním způsobem. Domnívám se, že tato slova stoprocentně platí i pro oblast Blízkého východu. Následující část práce pak pojednává o mírových jednáních. Další kapitoly se věnují politice v 1.polovině 20.let, společnosti, ekonomice a zmiňují se i o problému Kurdů a Mosulu. V závěrečné kapitole pak předkládám popis událostí 2.poloviny 20.let a vzniku Iráckého království. Jak už jsem se zmínil výše, v závěru se pokouším vyložené události zrekapitulovat a zhodnotit.

1. Válečná léta

Světová válka udeřila nejen v Evropě, ale i na Blízkém východě, kde se velmoci do vypuknutí války snažily vyhnout vzájemnému střetnutí. Důvodem napětí v oblasti se totiž stala otázka „*tureckého dědictví*“. Už před válkou si vládnoucí *mladoturecký triumvirát*¹ zřejmě uvědomoval, že v případě ozbrojeného konfliktu budou o osudu země rozhodovat velmoci. Máme doloženo, že Rusko např. již roku 1913 plánovalo postup, jak obsadit Úžiny. Obsazením Bosporu a Dardanel se také zabývali Britové, jmenovitě Winston Churchill. Nicméně vládnoucí *triumvirát* viděl svoji budoucnost ve spojení s Německem, což 28.července dokázal tím, že Němcům nabídl vojenský spolek. O čtyři dny později byla podepsána příslušná dohoda. K té ale jistě také došlo díky plánům, které Němci měli. Jejich primárním cílem na Blízkém východě byl totiž zisk Suezského průplavu a Egypta. Tento plán ovšem mařila nedostatečná úroveň turecké armády a železničních spojů v říši, což omezovalo mobilitu. To nutilo Turky spolu s Němci se ve válce převážně bránit.

Přestože probíhaly boje v Evropě, nikdy se nezapomnělo na Blízký východ a na jeho dělení. Neaktivnější byli Britové, kteří se snažili udržet nejen životně důležitou spojnicí *Egypt-pobřeží Perského zálivu-Rudé a Arabské moře*, ale započali se poohlížet i po Velké Sýrii², považovanou za sféru vlivu Francie. Ta zde vystupovala jako ochránce křesťanského obyvatelstva již od 60.let 19.století. Do zájmů Britů nespádala ovšem jen Velká Sýrie, ale i okolní oblasti východní části říše. Dokonce došlo k dohodě s Osmanskou říší o sféře vlivu a to v březnu 1914. Dohoda stanovila linii, jež určovala sféru vlivu na Arabském poloostrově. Východní část podléhala Britům, severozápadní pak spolu s Hasá a Nadždem Osmanské říši. Válka ovšem tuto dohodu anulovala a Britové musely své zájmy zajistit jiným způsobem. To, jakou cestou má být cíle dosaženo, určovala různá britská uskupení, která prosazovala svoje koncepce, svůj pohled na věc. Vznikly celkem čtyři zájmové skupiny. Byly jimi *britská koloniální správa v Indii, Arabské byro, skupina zahradního předměstí a sionistické hnutí*.

---

¹ Roku 1913 byl vyhlášen výjimečný stav, po němž se vlády chopil *mladoturecký triumvirát*, ve složení Enver Paša, Talât Paša a Cemal Paša. Ten nastolil mladotureckou diktaturu. *Triumvirát* pak usiloval o osvobození z polokoloniální závislosti na západoevropských mocnostech, k čemuž mu mělo dopomoci spojení s Německem. Viz. GOMBÁR Eduard: *Moderní dějiny islámských zemí*, str. 308–310 a LEWIS Bernard: *Dějiny Blízkého východu*, str. 297–298.

² Pojem, který užívá Durman a který znamená území složené z dnešního Izraele, Libanonu a Sýrie. Viz. DURMAN Karel: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 16.

Ovšem ani jedné z nich se nepodařilo plně realizovat svůj původní záměr a každá z nich nějakým způsobem zasáhla do dění na Blízkém východě.³

1.1 Koncepce britské koloniální správy v Indii

Již od roku 1914 prosazovala svoji tradiční koncepci *britská koloniální správa v Indii*. Ta se snažila šířit britský vliv v zaostalých oblastech Perského zálivu a Arabského poloostrova pomocí protektorátních smluv. Díky tomu se stavěla do opozice vůči *Arabskému byru*. Vážila si totiž těchto území z důvodů vojenskostrategických, neboť sloužila k ochraně "perly impéria", Indie. Proto ještě před vypuknutím války nechala na Bahrajnských ostrovech soustředit ozbrojené síly, které 22. listopadu 1914 vysadila v Basře, aby dobyly Mezopotámii. Nepřehlédnutelné bylo také to, že tato *indická správa* usilovala o spojenectví s emírem Ibn Saúdem, kterého považovala za nejvhodnějšího kandidáta na arabský trůn.⁴

Ibn Saúd pocházel z rodu Saúdoců, kteří po léta soupeřili s Rašídovci, kteří bývali vazaly Saúdoců. Po okupaci Egypta ale Rašídovci vytvořili na severozápadě Arábie mocný stát Šammarských kmenů s hlavním městem Háilem a těšili se podpoře Turků. Navíc Ibn Rašíd roku 1884 dobyl saúdský Ar-Rijád, zmocnil se Nadždu a navázal styky nejen s Turky, ale i s Němci. Moc Saúdoců tímto značně utrpěla. Roku 1900 pak emír Abd ar-Rahmán Ibn Saúd předal světskou moc synu Abdu al-Azízovi Ibn Saúdu. Ten byl vůdcem v náboženské sektě *wahhabitů*, tj. stoupců učení Abd al-Wahhába, hlásajících návrat k přísné disciplíně žádané koránem. Jemu se podařilo o dva roky později získat zpět Ar-Rijád a po čtyřech letech bojů je uzavřen mír a obnoven samostatný emirát v Nadždu. Rok před válkou připojuje Ibn Saúd osmanskou provincii Hasá a otevírá si cestu k Zálivu. V té době se o jeho spojenectví začala zajímat *britská koloniální správa v Indii*. Ibn Saúd totiž usiloval o úplnou likvidaci státu Rašídovců a perspektivně uvažoval o připojení Hidžázu, tj. území, jež bylo domovem rodu Hášimitů. V prosinci 1915 byl smlouvou z Katifu⁵ uznán za nezávislého vládce a tedy nejvyššího vůdce svých kmenů se sídlem v Ar-Rijádu v Nadždu. Na oplátku se zavázal, že

---

³ DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 37–38 a GOMBÁR: *Moderní dějiny islámských zemí*, str. 325 a 382.

⁴ DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 85, GOMBÁR: *Moderní dějiny islámských zemí*, str. 383, LEWIS: *Dějiny Blízkého východu*, str. 299–301 a MUSIL Alois: *Věci irácké I.*, str. 721.

⁵ V některých bodech připomínala budoucí anglo-iráckou smlouvu. Porovnej MUSIL: *Věci irácké I.*, str. 730 a MUSIL: *Věci irácké II.*, str. 818 – 819.

neposkytne ani část svého území jiné mocnosti, že nezaútočí a nezasáhne do záležitostí protektorátu na pobřeží Perského a Ománského zálivu a že bude bojovat proti tureckým spojencům na Arabském poloostrově, především Rašídovcům. Ačkoli mu ale Britové poskytovali značnou finanční a vojenskou podporu, jejich vliv na něj byl malý.⁶

1.2 Koncepce Arabského byra

Arabské byro představovala skupina káhirských specialistů, jmenovitě plukovník Thomas Edward Lawrence, Gilbert Clayton, Ronald Storrs a další. Vliv jejich koncepce můžeme časově ohraničit říjnem 1914 a červnem 1916. Je tomu proto, že se *Arabské byro* těšilo podpoře členů *káhirské koloniální správy*, v jejímž čele stál lord Kitchener. Ten vykonával také funkci ministra války v kabinetě premiéra Asquitha a mezi poslanci byl považován za odborníka na řešení problémů Blízkého východu. Byl mužem, který snil o novém britském impériu na Blízkém východě, v němž by se stal prvním místokrálem arabského Východu. Právě díky lordu Kitchenerovi se dařilo prosazovat koncepci *Arabského byra*, které chtělo využít rozvíjejícího se arabského nacionalismu⁷ v Osmanské říši ve prospěch Velké Británie.⁸

Tehdejší arabské nacionalistické hnutí se silně radikalizovalo, protože jednání s mladoturky, zprostředkované Francií, uvízlo na mrtvém bodě. Hnutí se proto začalo orientovat programově na úplnou nezávislost a připravovat na ozbrojeného povstání. Na podzim 1913 rozbíhá svoji činnost istanbulská tajná organizace *Slib (al-Ahd)*, kterou založil major Azíz Alí al-Misrí a jež byla čistě důstojnickou elitní organizací. V jejich řadách převládali budoucí Iráčané jako Jásin al-Hášimi, Džafar Askari, Núrí as-Saíd či Džamil Midfaí, kteří později zasáhli do politiky Iráku. Tam také měla být základna pro povstání,

---

⁶ DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 132–133 a GOMBÁR: *Moderní dějiny islámských zemí*, str. 323–324.

⁷ Ten stál v opozici šovinistické politice panturkismu. Viz. DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 36–38.

⁸ DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 36–38 a GOMBÁR: *Moderní dějiny islámských zemí*, str. 383.

kooperující s britskou zpravodajskou službou. Mladoturci ale tyto iniciativy odhalily a zakázaly všechny arabské politické organizace.⁹

Jak bylo uvedeno, *Arabské byro* chtělo využít arabského nacionalismu, a proto podporovalo tajné arabské spolky. Předpokládalo, že: 1) bude vyvoláno protiturecké povstání na Arabském poloostrově a ve Velké Sýrii a že nad ním bude zajištěna kontrola a 2) po válečných operacích bude vytvořen formálně nezávislý arabský stát nebo federace arabských států¹⁰. Londýn nebyl proti, což dokládají i slova ministra zahraničních věcí Edwarda Greye, který napsal, že je nutné „*zřídit nezávislý muslimský státní útvar, jehož centrem by byla svatá místa islámu*“¹¹, tj. Mekka a Medína. O svatých místech¹² padla zmínka zřejmě v souvislosti s tím, že *Byro* hodlalo pro své cíle využít šerífa Mekky, Husajna II. z rodu Hášimitů. Husajn II. měl totiž pro Brity mnoho předností. Nejenže kontroloval nejdůležitější část Arabského poloostrova, Hidžáz, ale jako přímý potomek Proroka se těšil značné úctě v muslimském světě. Navíc toužil po tom, stát se nezávislým vládcem. To ho přivádělo do konfliktu s mladoturky. Po mladoturecké revoluci mu byla svěřena funkce šerífa po probritském šerífu Alím. Jak se ale ukázalo, Husajn II. nebyl zrovna vzorným a tím pádem loajálním poddaným. To Turkům dělalo starosti, protože šerífové, ačkoli uznávali svrchovanost osmanského sultána, často sympatizovali s protitureckými aktivitami beduínských kmenů. Postupně se staly pro sultána politicky nebezpečnými, dílem i díky podpoře Britů. Jako takový byl Husajn II. velmi vhodným kandidátem na spojence Britů. Ti se navíc domnívali, že by jim mohla šerífova rodina pomoci i při obraně Adenu či při vpádu do Velké Sýrie. Rodina byla cenná ale také díky tomu, že udržovala kontakt s arabskými spolky, z nichž mladoaraby kontaktoval syn Husajna II., emír Fajsál¹³ již na jaře 1914.¹⁴

Počátkem roku 1914 dochází ke komunikaci mezi šerífovým synem Abdulláhem, pozdějším vládcem Zajordánska a Jordánska, a lordem Kitchenerem. Jsou tak položeny

---

⁹ DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 36–38 a GOMBÁR: *Moderní dějiny islámských zemí*, str. 315–321.

¹⁰ Z literatury není jasné, zda by i tato státní forma, federace, podléhala nějaké správě, jako tomu bylo u mandátů Společnosti národů.

¹¹ DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 39.

¹² Durman se domnívá, že ona svatá místa byla pro Brity jen určitým předstupněm. Pravým cílem byl prý zisk daleko cennějšího Damašku.

¹³ O jeho životě blíže informuje Musil. Viz. MUSIL: *Věci irácké I.*, str. 728.

¹⁴ DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 39–40 a GOMBÁR: *Moderní dějiny islámských zemí*, str. 321–323.

základy styků Hášimovců s Brity, kteří nic nenechávají náhodě a paralelně v té době intervenují v Istanbulu, aby byl osvobozen vůdce *Slibu* al-Misrí, což se jim také daří. Al-Misrí byl totiž zatčen po mladotureckém zákazu arabských spolků a odsouzen k trestu smrti. Tento krok měl Britům naklonit arabské organizace.

Když vypukla 31.října 1914 válka na Blízkém východě, odeslali Britové Husajnovi II. poselství, v němž slibovali svobodu arabským oblastem Osmanské říše, stane-li se jejich spojencem. Toto poselství pak dalo později podnět ke vzniku tzv. *Mac Mahonově korespondenci* mezi Hášimity a vysokým komisařem v Egyptě, Mac Mahonem. Husajn II. a jeho syn Fajsal celou věc probírali se zástupci mladoarabů, kteří jim předložily hlavní podmínky spolupráce s Brity. Ty byly specifikované v tzv. *damašském protokolu*. V něm se žádalo uznání nezávislosti všech arabských oblastí na jih od 37.rovnoběžky s výjimkou Adenu. Foreign Office, britské ministerstvo zahraničí, s protokolem souhlasilo, ovšem s některými výhradami. Osud Kilíkie i pobřežní syrské oblasti na západ od čáry *Damašek-Hums-Hama-Halab* měl být dohodnut spolu s Francií a dolní Mezopotámie měla zůstat britskou sférou vlivu. To mělo Londýnu zabezpečit oblast Perského zálivu a také ponechat prostor pro jednání s dohodovými partnery. Další vývoj korespondence není příliš jasný. Britové pravděpodobně užili lsti, když jednu z dalších nót nechali vyhotovit ve dvou provedeních. Arabský text mluvil o splnění všech požadavků, zatímco anglický nadále obsahoval výše zmíněné výhrady. Když poté roku 1919 přicestoval Fajsal do Londýna a otcovým jménem žádal o splnění slibů, nechal ministr zahraničí lord Curzon "porovnat" oba texty, které ovšem byly logicky rozdílné. Za celou věcí prý mohl stát Lloyd George či lord Kitchener. To ale předbíhám události.

Dle úmluvy mezi Husajnem II. a Brity došlo v červnu 1916 ke vzpouře Hidžázu proti Turkům, která byla od samého počátku řízena a financována Londýnem. Akci velel emír Fajsal, ovšem skutečně celou operaci řídil plukovník Lawrence¹⁵. Pro Brity to bylo nesmírně výhodné, protože Fajsalovo hnutí činilo dobyté území spřáteleným. To umožňovalo rychlý postup jednotek a správu obsazených měst bez posádek. Hášimité a ostatní šejchové zase přijímali britské finance, za něž poskytovali Britům beduíny na protiturecký odboj.¹⁶

---

¹⁵ Okolnosti tažení popsal ve své knize *Sedm sloupů moudrosti*, která byla přeložena i do češtiny. Viz. LAWRENCE Thomas Edward: *Sedm sloupů moudrosti: historie jednoho triumfu* [Original: *Seven Pillars of Wisdom*, Translated by: Zdeněk Hron]. Vyd. 1. Praha: BB Art, 1998, 468s., ISBN 80-86070-58-1.

¹⁶ DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 40–41 a 46.

1.3 Koncepce skupiny zahradního předměstí

Další koncepcí britské blízkovýchodní politiky prosazoval od roku 1915 zvláštní poradní výbor pro otázky Blízkého východu. Jednalo se o londýnský tým specialistů při úřadu vlády, jenž se později nazýval *skupina zahradního předměstí*. Skládal se z představitelů ministerstva zahraničí, admirality, úřadu pro Indii, ministerstva války a dalších institucí. Jeho členy byli např. W. Ormsby-Gore či Mark Sykes. Právě Sykes, poslanec Dolní sněmovny, se postupně stal nejvlivnější osobou, která byla mimo jiné znalá poměrů na Blízkém východě a patřila mezi experty konzervativců na tuto lokalitu. Avšak do roku 1916 byl tento orgán zastíňován *Arabským byrem*, jehož koncepci prosazoval přímo ve vládě lord Kitchener a jehož vlivu Sykes zpočátku podléhal. Moci nabylo toto uskupení až po lordově smrti. Navíc došlo i ke změně vlády a kabinet premiéra Asquithea vystřídal kabinet Davida Lloyd George v prosinci 1916. Post ministra zahraničních věcí pak získal bývalý premiér Arthur James Balfour. Právě tato změna rozhodla, že se směr dosavadního postupu na Blízkém východě změní. V zahradní budově při úřadu vlády vznikla *skupina zahradního předměstí*, která byla ovlivňována lordem Alfredem Milnerem, přesvědčeným imperialistou a pozdějším ministrem války. Lloyd George byl totiž odpůrce Kitchenerovy koncepce a prosazoval postup, jehož cílem bylo rozbití Osmanské říše. To byl také jeden z důvodů, proč káhirské specialisty považoval ve věci za nekompetentní.¹⁷

Počátkem roku 1915 byly vypracovány návrhy na získání území Blízkého východu. Zpráva výboru, tzv. *Sykesův projekt*, byla předložena v červnu 1915 a předkládala různé varianty územního uspořádání od přímé anexe po rozdělení sfér vlivu. Předpokládala vytvoření pěti států pod britskou ochranou dle politiky "rozděl a panuj". Tyto autonomní státy neměly kopírovat hranice stávajících osmanských provincií, ale měly nést pojmenování podle starověkých oblastí: Sýrie, Palestina, Arménie, Anatólie a Irák. Sykes také navrhoval, v souladu s Kitchenerem, přesídlení chalífátu na jih z dosahu ruského vlivu. Jinými slovy měl projekt zajistit kontinuitu teritorií ve východní Africe a mezi Egyptem a Indií.

Vláda a Lloyd George plán přijaly bez výhrad. Spekulovalo se ale, zda Britové nezamýšlejí přetvořit Sýrii v druhý Egypt, tj. podřídit ji přinejmenším své kontrole. To se nelíbilo Francii ani Rusku, neboť nechtěly při dělení říše zůstat stranou. Francouzi měli jen omezené vojenské možnosti, a proto se snažili zajistit si oblast diplomatickým vyjednáváním.

---

¹⁷ DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 41 a GOMBÁR: *Moderní dějiny islámských zemí*, str. 383, 389 a 392.

Paříž dala najevo, že by ráda anektovala Sýrii včetně Alexandretty a Kilíkie až po hřebeny Tauru. Londýn váhal, zda má s těmito požadavky souhlasit, protože v té době jednal s Husajnem II. Francouzi si ovšem vynutili schůzku zástupců obou velmocí, tj. Marka Sykese a Charles François George Picota¹⁸. Ti byli zplnomocněni vypracovat dohodu o rozdělení arabského Východu. Podepsána byla 9.května 1916 a stanovovala, že asijské části Osmanské říše budou rozděleny do tří oblastí: 1) nezávislý arabský stát nebo konfederace států, kdy v zóně A (vnitřní Sýrie a Mosul) bude mít vliv Francie a v zóně B (dnešní Jordánsko a část Iráku) Velká Británie, 2) francouzská "modrá oblast" (od syrsko-libanonského pobřeží do vnitrozemí Anatólie až po Sivas) a britská "červená oblast" (Bagdád a Basra) budou pod přímou či nepřímou vládou těchto velmocí a 3) "hnědá oblast" (část Palestiny) bude zřízena po dohodě s Ruskem a mekkanským šerífem pod mezinárodní správou. Z dohody dále plynulo, že velmocenská správa by měla přednostní právo jmenovat poradce, poskytovat půjčky i získávat koncese. Tímto by byl v podstatě nahrazen či "obnoven" institut kapitulací, zrušený Turky roku 1914. Vlády obou zemí dohodu schválily. Pro úplnost je třeba dodat, že káhirští specialisté vnímali dohodu jako zradu předchozích slibů poskytnout arabské konfederaci nezávislost. V dohodě také nebyla zmínka o židovské komunitě či o nárocích sionistického hnutí.¹⁹

To, že Francie získala celou mosulskou naftovou oblast, si Durman vysvětluje tím, jaké neúspěchy Britové na Blízkém východě utřzily, což zhoršilo jejich vyjednávací pozici. Navíc ale dodává, že Sykes nikdy reálně neuvažoval o tom, že by závazky, jež vyjednal za svoji zemi a jež podepsal, někdy měly být dodrženy. Ministr zahraničních věcí sir Edward Grey prý dokonce napsal, že jediné závazky, které Británie má, je dát Arabům nezávislost. Gombár je ale jiného názoru. Soudí, že Britové přenechali Mosul Francouzům, aby tímto vytvořili nárazníkový pás proti Rusům, se kterými v té době jednala Francie. Cílem jednání tedy nebylo nic jiného, než vzájemné potvrzení územních požadavků.²⁰

Dělení Osmanské říše završilo *memorandum ze St. Jean de Maurienne* z dubna 1917, jež navazovalo na *londýnskou smlouvu* z roku 1915. Mapa *Sykes-Picotovy dohody* byla tímto doplněna o italskou "zelenou zónu" v jihozápadní Anatólii a sférou vlivu na severovýchod od Smyrny. Následná revoluce v Rusku ale zapříčinila, že Rusko už nebylo na jednání o

---

¹⁸ Mluvčí francouzských koloniálních kruhů a zastávce francouzské Sýrie. Viz. GOMBÁR: *Moderní dějiny islámských zemí*, str. 391.

¹⁹ DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 41–42 a 47 a GOMBÁR: *Moderní dějiny islámských zemí*, str. 390–391.

²⁰ Osobně bych se klonil k názoru Durmana, jehož názor může z části podpořit kapitola 3 a 6 této práce.

problémech Blízkého východu zváno. Navíc bolševická vláda oznámila anulování tajných smluv, tj. dohodu o rozdělení Turecka, kdy Rusku měla připadnout Arménie. Prohlásila ji za neplatnou a také publikovala tajné dokumenty carského ministerstva zahraničních věcí. Šeríf Husajn II. se po obdržení jednoho z opisů těchto dokumentů ihned obrátil do Londýna s žádostí o vysvětlení. Ministr zahraničí Balfour ho prý ujistil, že se nejedná o dohody Velké Británie a sdělil mu, že „*ve shodě s předcházejícími závazky bude stát na straně Arabů v jejich boji za osvobození a pomáhat jim v získání samostatnosti*“²¹. Nicméně zveřejnění *dohod* vyvolalo mezi arabskými nacionalisty znepokojení. Dohoda na toto reagovala řadou prohlášení, které měly Araby uklidnit. Obávali se totiž, že by mohlo dojít k separátní dohodě Turků a Arabů.

1.4 Koncepce sionistického hnutí

Vznik *sionistického hnutí* souvisel s rozvojem národního cítění mezi evropským židovským obyvatelstvem koncem 19. století. Vznikla myšlenka návratu k Sionu, z níž se vyvinulo *sionistické hnutí* jako forma moderního židovského nacionalismu. Zprvu sionisté zdůrazňovali spíše duchovní aspekty svého hnutí, ale neměli velkého ohlasu. Po *Dreyfusově aféře* se hnutí začalo politizovat, nemalou měrou také díky Theodoru Herzlovi. Ten vydal roku 1896 brožuru *Židovský stát (Der Judenstaat)* ve formě memoranda židovské bankéřské rodině Rothschildů. Ústředí myšlenkou spisu bylo zřízení židovského státu. Následoval *První sionistický kongres v Basileji*, který přijal plán na zřízení židovské domoviny právě v Palestině, i když se uvažovalo i o Ugandě. Herzl ovšem umírá a jeho funkci přebírá Chaim Weizmann, ruský emigrant žijící v Londýně, který se spolu s ostatními sionisty začal upínat k Velké Británii. V roce 1906 se Weizmann sešel s Balfourem, který byl nakloněn myšlence usazování Židů v Palestině. Literatura se zmiňuje, že Balfourův postoj mohl být ovlivněn tehdejší vlnou ruských židovských přistěhovalců, kteří mířili do Velké Británie.

Po vypuknutí války se na stůl dostala koncepce zřízení židovského státu v Palestině, o které se jednalo mezi Lloyd Georgem, Arthurem Balfourem, lordem Milnerem a generálem

---

²¹ Tato věta, tj. část *pomáhat jim v získání samostatnosti*, by znamenala, že Britové se nikdy nezavázali k vytvoření nezávislého arabského státu. Pouze slíbili, že budou hájit zájmy Arabů a že jim nabídnou pomocnou ruku, tj. boj o samostatnost musí vést Arabové. Co se týče náplně *předcházejících závazků*, zde není jasné, co se tím myslí. Lze se domnívat, že jde o sliby učiněné v *Mac Mahonově korespondenci*, která, jak víme, byla zřejmě vyhotovena ve dvou odlišných provedeních. To by znamenalo, že Balfour **vědomě** využil nedorozumění, které z toho plynulo, aby Britům zajistil důvěru Arabů.

Janem C. Smutsem. Sykes tedy musel řešit otázku sionistických záměrů v Palestině a zároveň tajnou smlouvu s Ruskem. Šlo o delikátní záležitost, protože Britové vyvíjeli značné úsilí, aby se obyvatelé Velké Sýrie a zvláště Palestiny (Arabové – pozn. autora) nedozvěděli nic o tajných jednáních, jež se vedla mezi britskými státníky a zástupci světového *sionistického hnutí*. Jinými slovy se Britové snažili před Araby utajit jednání s Ruskem o budoucím rozdělení Blízkého východu a zároveň se sionistickým hnutím o budoucím zřízení židovského státu, a to vše proto, aby neztratili jejich vojenskou podporu.

V březnu 1915 zaslal sir Herbert Samuel memorandum britské vládě, ve kterém navrhuje zřídit britský protektorát v Palestině a doporučuje podporovat židovského přistěhovalce. Jeho myšlenky se uplatnili za vlády Lloyd George. Za jeho vlády dostaly sionistické snahy oficiální podporu. Lloyd George zastával názor, že Velká Británie by měla podporovat Židy na Blízkém východě a že by měla zajistit, aby se svatá místa nedostala, dle jeho slov, do vlastnictví agnostické a ateistické Francie. Sionisté navíc našli pro svoji věc silnou podporu ve Spojených státech. V červenci 1917 zaslal baron Edmond Lionel de Rothschild britské vládě koncept deklarace k sionistickým požadavkům, který byl několikrát pozměněn. Konečná verze, tzv. *Balfourova deklarace*²², byla Rothschildovi zaslána v listopadu. Deklarace slibovala jménem Velké Británie zřízení židovského národního domova v Palestině. Je nutné zdůraznit, že deklarace, označovaná také jako "rodný list" židovského státu, byla v rozporu s životními zájmy arabského obyvatelstva Palestiny, které by opět žilo ve státě, který by nebyl arabský. Navíc se Durman domnívá, že Židé se měli stát oporou cizího panství a protiváhou národně osvobozenického hnutí Arabů, což nelze vyloučit. Navíc mnohoznačnost a nejasnost formulací měla údajně Britům dát prostor k manévrování.²³

V lednu 1918 navštívil Husajna II. Hoggarth, člen *Arabského byra*, a předal mu tzv. *Hoggarthovo memorandum*. V tom Husajna II. informoval a zdůrazňoval, že *Balfourova deklarace* není v rozporu s dřívějšími britskými sliby. V červnu pak sedm předních syrských emigrantů vzneslo dotaz, jak bude řešeno budoucí uspořádání arabských zemí. Wingate jim v deklaraci z 16.června 1918 slíbil svobodu pro všechny oblasti, které byly osvobozené

---

²² 2.listopadu 1917, "Vláda Jeho Veličenstva se dívá se sympatiemi na zřízení národního domova pro židovský lid v Palestině a učiní vše, aby umožnila dosažení tohoto cíle, s podmínkou, že nebude učiněno nic, co by mohlo poškodit občanská a náboženská práva existujících nežidovských obcí v Palestině nebo práva a politický status, jemuž se Židé těší v kterékoliv jiné zemi". Viz. DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 46 či GOMBÁR: *Moderní dějiny islámských zemí*, str. 394.

²³ DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 45–46, GOMBÁR: *Moderní dějiny islámských zemí*, str. 392–394 a LEWIS: *Dějiny Blízkého východu*, str. 307.

hidžázkými vojsky, a na celém ostatním území respektování zásady souhlasu obyvatelstva s formou vlády v duchu Wilsonových Čtrnácti bodů.²⁴

Název koncepce	Představitelé	Spojenci	Cíle	Dokumenty
Koncepce britské koloniální správy v Indii	<i>sir Arnold T. Wilson</i>	<i>Ibn Saúd</i>	<i>zřídit na Blízkém východě pomocí protektorátních smluv státní útvary, které by chránily britské zájmy (Indii)</i>	<i>smlouva z Katifu</i>
Koncepce Arabského byra	<i>lord Kitchener, Thomas Edward Lawrence, Gilbert Clayton, Ronald Storrs</i>	<i>šeríf Husajn II. Hášimitský a jeho synové emír Fajsál a Abdalláh</i>	<i>zřídit formálně nezávislý arabský stát nebo federaci arabských států</i>	<i>Mac Mahonova korespondence, damašský protokol</i>
Koncepce skupiny zahradního předměstí	<i>W. Ormsby-Gore, Mark Sykes, Alfred Milner</i>	<i>šeríf Husajn II. Hášimitský a jeho synové emír Fajsál a Abdalláh</i>	<i>rozbití Osmanské říše, zajištění kontinuity teritorií ve východní Africe a mezi Egyptem a Indii</i>	<i>Sykesův projekt, Sykes-Picotova dohoda, memorandum ze St. Jean de Maurienne</i>
Koncepce sionistického hnutí	<i>Chaim Weizmann, Edmond Lionel de Rothschild, Herbert Samuel</i>	<i>Arthur Balfour, Lloyd George,</i>	<i>zřídit v Palestině židovský stát</i>	<i>Balfourova deklarace</i>

Tabulka č.1: přehled koncepcí, týkající se poválečného uspořádání poměrů na Blízkém východě.

²⁴ DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 42–45 a GOMBÁR: *Moderní dějiny islámských zemí*, str. 391–392 a 395.

2. Konec války a diplomatická jednání

Na podzim 1918 dochází ke zhroucení turecké vojenské moci. 1.října vstupují do Damašku oddíly emíra Fajsala a vztyčují nad městem černobílozelenou vlajku arabského osvobození. Generál Allenby předložil Fajsalovi podmínky, které měly stanovit dočasnost veškerých kroků s tím, že ke konečnému uspořádání dojde až na mírové konferenci.

Britové postupovali dále a 25.října obsazují Halab a 3.listopadu, již po uzavření příměří, Mosul²⁵. Mezitím se nově vzniklá konstantinopolská vláda v čele s Izzetem zamýšlela nad vyjednáváním s Francouzi. Britové ale emisaře zadrželi a 30.října 1918 je donutili v Mudrosu na palubě britského křižníku Agamemnon podepsat dohodu o příměří. Dohoda stanovovala, že má dojít k otevření Úžin a do opevnění, která chránila Úžiny, měla vstoupit okupační vojska. Dále se turecké jednotky v arabských oblastech musely vzdát a Britové, kteří již ovládali Mezopotámii a Velkou Sýrii, mohli v případě nutnosti obsadit kterýkoli bod v Malé Asii. Vrcholem pak bylo uvedení režimu kapitulací opět v platnost. Navíc si Britové zajistili, i přes protesty Paříže, aby se podepisování příměří neúčastnili Francouzi. Nicméně v listopadu bylo zveřejněno britsko-francouzské prohlášení, podle kterého prý oba státy usilují o úplné a naprosté osvobození národů tak dlouho utlačovaných Turky a zasazují se o zřízení národních vlád a správ. V prosinci se pak schází britský premiér s francouzským v Londýně, kde je dohodnuto, že Mosul a Palestina budou zahrnuty do britské sféry. Výměnou za to Lloyd George slíbil neoponovat na mírové konferenci nárokům Paříže na Sýrii.

Británie se těmito kroky stala prvořadou velmocí na Blízkém východě. Uspěla v Evropě, v Africe, držela klíče k Asii. Arabové sice dostali svoji svobodu, ale v zápětí podléhali britskému a francouzskému vlivu. Pouze Turecko si vybojovalo svoji nezávislost.²⁶

---

²⁵ Mosul obsadili v rozporu s podmínkami příměří. Toto území bylo dle *Sykes-Picotovi dohody* slíbeno Francii. Vzniká ale otázka, do jaké míry je toto tvrzení pravdivé. Lloyd George totiž učinil na odborovém kongresu 5.ledna 1918 prohlášení, že odmítá nadále plnit nejen tajné smlouvy uzavřené s carským Ruskem, ale i s Itálií a Francií. Tato informace je zajímavá tím, že v literatuře se nenachází další zmínka o tom, zda Lloyd George své rozhodnutí odvolal či nikoliv. Kdybychom jeho prohlášení považovali za platné, pak by obsazení Mosulu neodporovalo *Sykes-Picotově dohodě*, protože by tato dohoda byla považována za neplatnou. Anulaci výroku bychom mohli vidět v pamětním spise obou velmocí ze září 1919, což ovšem na situaci nic nemění.

²⁶ DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 46–47, 61 a GOMBÁR: *Moderní dějiny islámských zemí*, str. 395–396.

2.1 Pařížská mírová konference

K řešení blízkovýchodní otázky připadaly, dle Durmana, tyto varianty. První varianta, britské politiky, hájená *Arabským byrem*, silně protifrancouzská, plánovala zřízení protektorátu nad celým východem Osmanské říše pod nálepkou arabské samostatnosti. Druhá varianta, vycházející ze *Sykes-Picotovy dohody*, předpokládala anglo-francouzský kompromis. Třetí požadovala splnění francouzských nároků, založených na tajných smlouvách z let 1915 a 1917. Poslední variantu pak představovala Wilsonova diplomacie, usilující o americkou hegemonii a snažící se o zrušení tajných smluv, které by Američany z dělení „tureckého dědictví“ vylučovaly. Wilsonova diplomacie se proto snažila určit budoucí směr *Čtrnácti body* či *memorandem státního tajemníka Lansinga* z 21.zář 1918²⁷. O otázce, kdo se stane „pánem“ jednotlivých území, měla rozhodnout mírová konference. Pro Brity by to znamenalo, že jejich přímá vláda nad dobytými územími by již nebyla v poválečném uspořádání možná. Ztratit ovšem mohly i Američané, protože Wilsonově programu nebyli ve Spojených státech všichni nakloněni.²⁸

Ještě předtím, než byla zahájena *pařížská mírová konference* 18.ledna 1919, probíhala jednání velmocí o „tureckém dědictví“. Zmocněnci Wilsona naznačovali, že se pokusí využít rozporů mezi Brity a Francouzi. Zprvu žádali o Arménii, přičemž po kladném přijetí uvažovali i o převzetí protektorátu nad uvažovaným Konstantinopolským státem. Lloyd George a Balfoura to nutilo manévrovat mezi Spojenými státy a Francií. Do léta 1919 předstírali spolupráci se Spojenými státy, protože se jim nároky Wilsona zdály méně nebezpečné, zvláště když věděly o odporu vlivných amerických kruhů proti prezidentově koncepci. Navíc společný postup s Američany proti tajným smlouvám oslaboval Francii a sliboval realizovat plán *Arabského byra*. Z těchto důvodů vyslovili Britové s americkými požadavky na Arménii a Konstantinopolský stát souhlas.

---

²⁷ Spojené státy se, dle Durmanova názoru, zapojily do války s úmysly prosadit zásady „otevřených dveří“ v koloniálních a závislých území a „svobodných moří“ pro obchodní loďstvo. Klíčem k těmto zásadám se měla stát Wilsonem navržená *Společnost národů* (SN). Existoval totiž návrh, aby SN vydávala mandáty nejen na německé kolonie, ale i na početné obyvatelstvo Afriky a Asie, na staré i nové poddané tří imperiálních mocností – Anglie, Francie a Japonska. Lidem kolem Wilsona se tyto myšlenky, dle Durmana, zamlouvali, protože Osmanskou říši viděli jako zemi, jež je plná lehce dostupného bohatství. Je otázkou, zda ono bohatství mohla představovat ropa, když její ložiska se našla až o několik let později. Viz. DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 61–64.

²⁸ Hospodářské pozice Spojených států na Blízkém východě byly bezvýznamné, avšak Američané se těšili mezi obyvatelstvem (inteligence, národnostní a náboženské menšiny jako Arméni či křesťané ve Velké Sýrii) velké oblibě díky filantropickým aktivitám, misiím, působení ve školství a osvětě. Viz. DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 62–65 a FAROUK-SLUGLLET Marion a SLUGLLET Peter (dále jen SLUGLLETOVI): *Irák od roku 1958, od revoluce k diktatuře*, str. 11 a 365 (pozn. č.32).

Otázky „tureckého dědictví“ se na pořad dne dostaly 30. ledna. Tento den schválilo pět velmocí (Velká Británie, Francie, Spojené státy, Japonsko a Itálie) rezoluci, která se stala významným základem 22. článku statutu *Společnosti národů* (SN). Uvádělo se v ní, že arabský lid „není ještě schopen samostatného státního života v obtížných podmínkách moderního světa“²⁹, a proto musí být „péče o něj svěřena vyspělejšími národům ve formě mandátů“³⁰. Mandát pak byl definován jako „poskytování rad a účast při řízení státu do té doby, než se tyto státy budou moci stát samostatnými“³¹. To se samozřejmě Arabům nemohlo zamlouvat. Jejich delegace z Hidžázu, vedená emírem Fajsalem, se proto dostavila 2. února na Quai d’Orsay, aby pro arabsky mluvící lid žádala uznání suverenity a nezávislosti garantované SN. Existuje také domněnka, že Fajsal přicestoval na pokyn Foreign Office z 16. listopadu 1918, který ho vyzýval, aby se připravil na šestitýdenní pobyt v Evropě. Jeho úkolem mělo být jakékoli vystoupení v diskusi, kdykoliv by se naskytla otázka netureckých provincií Osmanské říše. Jak se ale ukázalo, Fajsalův projev z 6. února se vymykal koncepci *Arabského byra* a byl spíše určován stanoviskem mladoarabů. Nutno podotknout, že podobně jako Britové si počínali i Francouzi.

20. března se v Rue Nitot odehrála jedna z nejvýznamnějších schůzí, kde byla otázka „tureckého dědictví“ diskutována v plném rozsahu. Francouzi tehdy tlumočili, že nedopustí, aby je po všech těch smlouvách za války někdo vytlačil ze Sýrie. Lloyd George naopak reagoval, že Velká Británie o Sýrii neusiluje, ale že zároveň považuje obsazení Damašku Francouzi za porušení *Sykes-Picotovy dohody* i slibů daných Arabům. Do vzniklé situace se vložil Wilson s návrhem, ať spor vyřeší mezispojenecká komise, která by přímo na Blízkém východě zjistila přání obyvatel. Wilson zřejmě předpokládal, že obyvatelé si vyberou takového mandátáře, který není zatížen kolonizátorskou minulostí, který třeba činil i filantropické skutky, tj. že si vyberou Spojené státy.

Jednání narušilo povstání v Egyptě, které Britové pacifikovali, ale protektorát se již nepovedlo obnovit. O něco málo později se zase rozhořel zápas o Turecko, když jej Britové chtěli ponechat bez mandátáře kvůli spřátelené vládě v Konstantinopoli. To ovšem vadilo Američanům, kteří by tímto přišli o svůj díl. Navíc se do hry vložili ještě Italové. Situaci vyřešil Wilson, který Lloyd Georgovi naznačil, že by Spojené státy mohli prosazovat

---

²⁹ DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 66.

³⁰ *ibid.*, str. 66.

³¹ *ibid.*, str. 66.

suverenitu sultána kontrolovanou Francouzi. To by Britové neustály a proto Lloyd George ustoupil.

Lloyd George se ale nevzdal, neboť stále byla ve hře ona antipatie ve Spojených státech proti Wilsonovu mandátnímu programu. Proto 21.května na mírové konferenci navrhl, aby Spojené státy obdržely mandát na Konstantinopolský stát, Anatólii i Arménii. Otázku ohledně mandátů ve Velké Sýrii a Mezopotámii měla s konečnou platností vyřešit až vyšetřovací komise po předložení své zprávy. To naprosto vykolejilo Clemenceaua, který obvinil Spojené státy a Británii, že chtějí vyloučit Francii z Blízké východu. Spojené státy označil za nebezpečné a za ohrožovatele celého evropského světa.

V podstatě se anglo-francouzský spor nesl v duchu boje o Velkou Sýrii. Lloyd George oponoval a dal najevo, že Francii přiznává pouze právo radit nezávislému arabskému státu a argumentoval, že umírali a bojovali britští vojáci, kdežto jiné vlády, jak dodal, „*poslaly jen pár černých policajtů dohlédnout, abychom jim nevzali boží hrob*“³². Incident nakonec skončil odmítnutím účasti obou zemí ve vyšetřovací komisi (King-Craneova) pro Blízký východ, která tudíž odcestovala, k nemalé radosti Wilsona, v plně americkém složení.

Jednání o „*tureckém dědictví*“ na konferenci bylo uzavřeno rezolucí z 27.června 1919, aniž by bylo dosaženo konečného urovnání. Definitivní podmínky mírové smlouvy s Turky měli být stanoveny až poté, co vláda Spojených států poskytne příslušná ujištění, že převezme mandát na území bývalé Osmanské říše. Ve Spojených státech se ale vedl bouřlivý spor o ratifikaci *Versailleské smlouvy* a o celé Wilsonově zahraniční politice. Britové toho využili a opět neponechaly nic náhodě. Provedli evakuaci Arménie, což v důsledku znamenalo, že Wilson nesežene tamní podporu v zemi k prosazení mandátu v Arménii či na jiných územích. Do Londýna následně směřovaly prosby, aby Británie od evakuace upustila, ale marně. Navíc americký Senát oznámil delegaci Spojených států v Paříži, že si nepřeje, aby Spojené státy převzaly odpovědnost za pořádek v této oblasti. Tečku za vším pak učinil 19.listopadu Kongres, který neratifikoval *Versailleskou smlouvu*, čímž byly veškeré Wilsonovi plány pohřbeny.³³

---

³² DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 74

³³ DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 65–67, 70–77.

2.2 Konference v San Remu

Konference v San Remu byla zahájena 25.dubna 1920. Zde byla podepsána úmluva o mandátech, která přiřkla Sýrii a Libanon Francii a Britům Palestinu spolu s územím budoucího Zajordánska. Došlo dokonce k anglo-francouzské dohodě o společné kontrole velké části naftových zdrojů světa, kdy měla být obnovena koncese *Turkish Petroleum Company (TPC)* na těžbu v Mosulu, přičemž Francouzi převzali německý čtvrtinový podíl.

Americký vyslanec R.U.Johnson nebyl k jednání prakticky připuštěn. To svědčilo o tom, že rozhodování měli v rukou obě evropské velmoci. Mezi nimi totiž postupně docházelo k usmiřování. Obě totiž vedly boj proti národně osvobozeneckému hnutí, které představovalo přímé ohrožení jejich koloniálních panství. Konference tedy skončila zrušením syrské samostatnosti, čímž se uzavřela první etapa poválečného boje o Blízký východ a diplomatický a politický boj o *turecké dědictví*. Tato dohoda pak také v neposlední řadě znamenala pohřbení koncepce *Arabského byra* či představ prezidenta Wilsona.³⁴

2.3 První Lausannská konference

První *Lausannská konference* se konala v listopadu 1922 a trvala až do července 1923. Účastníci konference³⁵ se na ní věnovali hlavně hospodářským a finančním otázkám a problematice Úžin a Mosulu. Dohodli se, že rozdělí dluh Osmanské říše mezi nástupnické státy. V otázce Úžin zase padlo rozhodnutí, které prosadili Britové a Francouzi na úkor Sovětů a Turků, že budou demilitarizovaným územím a že nečernomořské státy budou mít právo svobodného průplavu Úžinami v míru i válce. Otázka, kterému státu připadne území Mosulu, zda Iráku či Turecku, se nepodařila vyřešit. Zúčastnění ale schválili, že jednání o Mosulu se výhradně přesunou mezi Velkou Británií, Turecko a SN.

Během konference bylo zástupci států podepsáno celkem 17 dokumentů, přičemž jeden z nich, mírová smlouva, s konečnou platností potvrdil plnou nezávislost Turecka v jeho národních hranicích.³⁶

---

³⁴ DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 78 a 81–84.

³⁵ Za Velkou Británií jednal lord Curzon, za Francii Bompard s Barrèrem, za Turecko Ismet Paša a za Sovětský svaz Čičerin.

³⁶ DURMAN Karel a SVOBODA Miloslav: *Slovník moderních světových dějin*, str. 296.

3. Politický vývoj v poválečných letech

3.1 Otázka Sýrie

Po mudroském příměří realizaci koncepce *Arabského byra* ve Velké Sýrii nic nebránilo, neboť vojenskou správu vykonávali Britové. Fajsal a plukovník Lawrence proto odcestovali do Damašku, kde po příjezdu rozeznali profrancouzskou vládu emíra Saída al-Džazáíriho. Po 18 měsících (říjen 1918 – duben 1920) spravovala řada bývalých členů *Slibu* arabské království v Sýrii, v jehož čele stál Fajsal. Britové tímto, na úkor Francie, ponechali Araby spravovat "své" záležitosti v Sýrii, nikoli však v Mezopotámii.

Mezitím se na jaře 1919 konala z podnětu lorda Curzona mezidepartmentní konference, která měla stanovit další britské kroky na Arabském poloostrově. V úvahu tehdy připadaly pouze dvě koncepce. První hájilo *Arabské byro*, tj. podporu Hášimitů. Druhou představovala *indická koloniální správa* orientující se na vojensky silnějšího Ibn Saúda. Konference nakonec rozhodla ve prospěch Hášimitů, kteří měli dostatečné náboženské či politické předpoklady a prestiž v arabském světě. Došlo ovšem ke střetům Hášimitů a wahhabitů, když Saúdovi muži přepadly 13.června 1919 tábor hidžázské armády u Turaby. Vzniklý boj utišilo až pohrožení Londýna útokem, přičemž wahhabité byli opět přinuceni obrátit se proti Šammarům, tj. Rašidovcům, kteří se pro neustále rozbroje v rodu stali neškodnými. Dobytím jejich sídla Haílu roku 1921 wahhabité ukončili existenci šammarského státu.

Ve stejné době byl 6.března 1919 svolán *Syrský národní kongres*, který přijal rezoluci o zřízení nezávislého syrského království. O dva dny později, kdy byl vyhlášen nový stát, poslanci zvolili Fajsala za krále a Rikábího ministerským předsedou. Velmoci ale s tímto nesouhlasili, hlavně Francie.

V červnu 1919, na základě pařížských mírových jednání, do oblasti Sýrie přicestovala americká *King-Craneova vyšetřovací komise*, která zaznamenala touhu lidu po jednotě a nezávislosti, jakož i odpor proti vzniku kolonie. Proběhly volby do *Syrského národního kongresu*, který americké komisi následně předložil program. V něm *Kongres* odmítl 22. článek statutu SN o mandátech a žádal uznání nezávislosti Velké Sýrie, anulování francouzských nároků, zrušení tajných smluv a soukromých dohod (*Balfourova deklarace*), zřízení demokratické centralizované vlády Velké Sýrie v čele s emírem Fajsalem i uznání nezávislosti a hospodářské svobody Mezopotámie (Irák). Tyto požadavky také vyšetřovací

komisi tlumočily petice, které v podstatě rozhodly o krachu Wilsonova plánu, protože obyvatelé žádnou americkou ochranu nežádali.

Na podzim 1919 spolu západoevropské mocnosti opět jednaly a 13.zář 1919 vydaly pamětní spis o okupaci Palestiny, Sýrie a Mezopotámie. Britové se v něm zavázali, že okamžitě od 1.listopadu opustí Sýrii a jejich vojska budou pouze v Palestině a Mezopotámii. V souvislosti s těmito událostmi nechali Curzon a Lloyd George povolat Fajsala do Londýna, aby mu sdělili, že jeho vládu v Sýrii podporovat nebudou a trvali na tom, aby se co nejdříve sešel s Clemenceaem. Fajsal se ohradil, poukazující na otcovu smlouvu s Brity, ale marně. Odjel tedy do Paříže, kde po dlouhých vyjednáváních podepsal v lednu 1920 dohodu, která prakticky znamenala zřízení francouzského protektorátu v Sýrii. To samozřejmě pobouřilo syrské obyvatelstvo a vyvolalo to u něj nechuť k šerífově rodině. Lidem se totiž nezamlouvala malá nesmiřitelnost vůči Francii. Stále méně také bylo oblíbeno "pacifistické direktorium" vedené guvernérem Alí Ridí ar-Rikábím. Fajsal chtěl ještě jednat s Francií, ale byl povolán výkonným výborem strany *Strážce nezávislosti (al-Haras al-Istiklál)*, kterému musel podat informace z pařížské schůzky. Francouzsko-syrská smlouva byla odmítnuta a v zemi se zformovaly partizánské skupiny, které napadaly Francouze a prováděli záškodnické akce. Schylovalo se k povstání. Mezitím se sešel *Arabský klub*, aby vyhlásil Palestinu neoddělitelnou součástí Velké Sýrie. Fajsal toho využil a na jednom z dalších zasedání ujišťoval zástupce, že vždy bude bojovat za nezávislost, a že žádná velmoc jim nemá právo vládnout.

V dubnu 1920 byly Británii a Francii přiděleny mandáty³⁷. Syrský lid ovšem na výsledek ze San Rema reagoval demonstracemi. Padla Rikábího vláda a následující měsíc jmenoval Fajsal úřednický kabinet v čele s dosavadním předsedou *Národního kongresu* Hašimem al-Atásím. Bylo rozhodnuto o vyhlášení všeobecné mobilizace. Francouzi jednali rychle. Uzavřeli příměří s kemalisty v Kilíkii a připravili své síly k rozhodujícímu úderu. V červenci poslal vysoký komisař francouzské okupační správy generál Gouraud Fajsalovi ultimátum, žádající přijetí mandátu, rozpuštění syrské armády, odstranění radikálů ve vládě, zavedení nové papírové měny emitovanou *Banque de Syrie* a předání železnice z Halabu do rukou Francouzů. Fajsal a někteří členové kabinetu se rozhodli ultimátum přijmout. *Národní kongres* byl rozpuštěn, armáda byla odzbrojena, ale obyvatelé Damašku se vzbouřili. Rozehnala je až královská garda, čímž došlo ke štěpení arabských sil. Generálu Gouraudovi pak již nečinilo potíže vzbouřence porazit a Fajsala a jeho věrné ze země vyhnat. Ti se utekli

---

³⁷ Podrobnou specifikaci mandátů SN podává Musil. Viz. MUSIL: *Věci irácké I.*, str. 725–726.

pod britskou ochranu, přičemž mnozí z Fajsalových stoupců začali svůj zrak obracet k Mezopotámii, v níž vrcholil odpor vůči britské nadvládě ve všelidovém povstání, tzv. *revoluci roku 1920*, které propuklo v jižních a centrálních oblastech země.

3.2 Situace v Mezopotámii

V Mezopotámii (Iráku) probíhaly četné boje proti okupantům, národnostní a náboženské rozpory vedené mezi sunity, ortodoxními vyznavači Proroka, a šíity, mohamedánskými "protestanty"³⁸. Zuřily zde ale i konflikty mezi Araby a Kurdy nebo mezi muslimy a křesťany. *Slib* měl vliv pouze na sunitské obyvatelstvo. Šíitové totiž podporovali revoluční organizaci *Stráž nezávislosti*. Nicméně *Slib* svolal *Generální mezopotamský kongres* do Damašku, který v době *Syrského národního kongresu* vyhlásil 8. března 1920 nezávislost Mezopotámie. Do popředí *Slibu* se dostali lidé, kteří nevyklučovali spolupráci s Brity. Jednalo se o generála Núrí as-Sáida či jeho švagra Džaafara al-Askarího. Z tohoto důvodu *Slib* ztrácel sympatie a jeho místo zaujímal *Stráž nezávislosti*, která byla podporována bagdádskou inteligencí, šíitským duchovenstvem, mudžahidy či usedlými kmeny na středním Eufratu.

V Bagdádu mezi Brity nerozhodoval Londýn, ale spíše *indická koloniální správa*, jejíž představitelem byl plukovník sir Arnold T. Wilson, který odmítal plán *Byra* ztělesňovaný plukovníkem Lawrence. Lawrence totiž usiloval o prvořadé postavení Mezopotámie a o kooperaci s Araby, která by je nenásilně dostala tam, kde je Britové chtěly mít. Naopak Wilson se zasazoval o zřízení tradiční indické administrace v čele s anglickou vládou a úřednictvem.

2. června 1920 se k Wilsonovi dostavila deputace nacionalistických organizací a žádala ho, aby byl svolán parlament, který by sestavil vládu na základě anglo-francouzské deklarace ze 7. listopadu 1918. Plukovník Wilson toto samozřejmě odmítl, což zástupce velmi pobouřilo. Drobní řemeslníci a obchodníci na to reagovali stávkou. Malé partyzánské skupiny ve dne v noci ohrožovaly Brity. Loajální šejchové varovali britskou okupační správu, že pokud nedosáhne úspěchu, nemohou ručit za své kmenové členy. Vznikl také povstalecký výbor v šíitském posvátném městě al-Nadžafu, který tvořili zástupci *Stráže nezávislosti*, šejchové a

---

³⁸ Hlavním městem muslimské říše byla Medína, kde sídlil Mohammed a jeho tři nástupci, chalífové. Čtvrtý chalífa, Mohammedův zeť Alí, však Medínu opustil a usadil se v Mezopotámii, ve vojenském táboře v Kúfu. Došlo k roztržce. Ti, kdož trvali na tom, že je nutné se držet dosavadní tradice (suna), vytvořili jeden směr – sunitský, stoupcí Alího (šíá) směr druhý – šíitský. Viz. DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 84.

mudžahidové. Náboženský vůdce aš-Širází vydal k věřícím proklamaci, tzv. fetvu, která povolovala násilí v případě, že Britové odmítnou jejich požadavky. Wilson reagoval zatčením jednoho z opozičních šejchů v Rumajse, což vyvolalo v červnu obklíčení města a zahájení povstání, tj. *revoluci roku 1920*.

V povstání Britové nebyli nijak úspěšní. V bojích se drželi třeba díky šejchu Alímu Sulajmánovi, který za finanční odměnu zabránil připojení svých lidí k povstání. V srpnu 1920 se Britové prakticky jen bránili. Nicméně o výsledku povstání rozhodl fakt, že mezopotamskému hnutí chybělo vedení. Šejchové se totiž dali poměrně snadno uplatit a do bojů šli spíše pod tlakem řadových členů kmene, než z vlastní iniciativy. Navíc kmeny válčily na vlastní pěst a někdy si dokonce vyřizovaly staré účty. Vůdcové *Stráže nezávislosti*, Džaaфар Abú t-Timman a Júsuf as-Suwajdí či odbojní šiiští předáci Mahdí al-Chálisí a Muhammad as-Sadr, byli uvězněni nebo skončili ve vyhnanství. Britové na likvidaci celého povstání nasadili zhruba 100 tisíc mužů, obrněné vozy, dělostřelectvo i letectvo. Podzim pak přinesl vítězství a málo flexibilní plukovník Wilson byl nahrazen sirem Percy Zacharijashem Coxem.

Coxovi se podařilo dohodnout s většinou šejchů a kompradorů. Vznikla prozatímní vláda v čele s nejbohatším mužem bagdádské rodiny a hlavou sunnitské obce nakíbem Abdarrahmánem al-Kajláním, který byl ochoten s Brity spolupracovat. Problémem se ale stala britská veřejnost. Ta kritizovala vládu, že vynakládá obrovské finance na Blízkém východě a vydržuje zde vojenské jednotky. Churchill proto, jako ministr kolonií a jediný odpovědný politik za blízkovýchodní oblast, svolal do Káhiry konferenci, které se měli zúčastnit vysocí komisaři jako Allenby (Egypt), Cox (Irák), Herbert Samuel (Palestina) a dále někteří členové *Byra* či spolehliví arabští vůdcové. Účastníci se shodli na tom, že je nutné zajistit šejchům, statkářům a bohatému podnikatelskému stavu možnost podílet se na správě země a tím do jisté míry zmírnit arabský nacionalismus. Stabilizačním prvkem v oblasti se měl stát rod Hášimitů, který měl s Brity dobré vztahy. Z těchto důvodů byl bagdádský trůn vyhrazen pro ze Sýrie vyhnaného Fajsala a trůn zajordánský pro jeho bratra Abdalláha³⁹. Nakonec poslední věci, kterou účastníci schválili, bylo snížení stavu britských vojenských sil v oblasti. Důvodem byly finance a nedostatek jednotek v jiných lokalitách. Britská vláda totiž musela čelit bouřím v Indii a Persii, bojům v Afghánistánu nebo vážnému irskému problému. K tomu

---

³⁹ Než se jím stal, zmocnil se nejprve Maanu a prohlásil se místokrálem a guvernérem Sýrie, přičemž vydal deklaraci, že vyžene Francouze. Byl ale Brity (Churchill, Herbert Samuel, Lawrence) povolán do Jeruzaléma a přesvědčen o nereálnosti svého záměru. Ti mu nabídli, že zřídí na území palestinského mandátu arabskou vládu pod britským protektorátem. Abdalláh nabídku přijal a vznikl 300 tisícový převážně beduínský emirát východně od řeky Jordán, Zajordánsko, jež sehrálo v dějinách strategicky významnou úlohu. DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 89.

se přidaly domácí hospodářské problémy a hrozby generální stávkou. To také rozhodlo o tom, že se Britové nakonec dohodli s Francouzi v San Remu na základě *Sykes-Picotovy dohody*. Oporou Britů v Mezopotámii se pak mělo stát letectvo. Tyto výsledky se na několik let staly základní britskou linií. Ovšem nebyly přijaty s nadšením. Objevily se nepokoje v Palestině, kde došlo ke střetům mezi Araby a Židy. Přistěhovalectví Židů do Palestiny proto muselo být dočasně zrušeno, čímž byla zpochybněna podpora Židů Londýnem.⁴⁰

Celá revoluce Britům ukázala, že model indické správy v Mezopotámii již nemůže pokračovat. Byl nevhodný, finančně nákladný a těžkopádný. Přímou správu britských úřadů měla vystřídat nepřímá forma vládnutí prostřednictvím loutkové vlády a civilní správy. Tu měl podporovat nemalý, ale mocný sbor britských "poradců", jejichž radám by se Arabové podřizovali. Zároveň by si Velká Británie zajistila kontrolu mezopotamských zahraničních vztahů a v podstatě i veto ve finančních a vojenských otázkách. Novou národní vládu pak měla vést některá arabská osobnost, kterou měl být z mnoha důvodů právě Fajsal⁴¹, který byl, zřejmě podle britských kalkulů, z velké části závislý na Británii. Irácké civilní úředníky měli vyškolit ti britští. O bezpečnost země a ochranu britských imperiálních zájmů se měly starat britské ozbrojené jednotky a Brity vyzbrojená a vycvičená irácká armáda.⁴²

Na jaře 1921 přišla na řadu otázka, jak legitimizovat Fajsalovu "volbu" za krále. Bylo nutné eliminovat Fajsalovi protikandidáty a získat podporu tamního obyvatelstva. Vhod přišlo vystoupení jediného protikandidáta, ministra vnitra Sajjida Táliba. Ten vyhrožoval povstáním svého kmene, pokud by volba krále byla zmanipulovaná, za což byl zatčen. 23. srpna je pak Fajsal poloilegálně korunován králem⁴³. Jediné co Britům chybělo, bylo sestavení iráckého

---

⁴⁰ DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 79–81 a 84–89, LEWIS: *Dějiny Blízkého východu*, str. 303 a MUSIL: *Věci irácké I.*, str. 725–727.

⁴¹ Pokud jde o šerífa Husajna II., ten narozdíl od svých synů stále naléhal na splnění slibů, jež byly Brity dány za války a odmítal podepsat protektorátní smlouvu. Britové mu proto zastavili finanční pomoc. Navíc proti sobě pošťval i celý muslimský svět, když si tři dny po zrušení instituce chalífátu kemalistickou vládou (3. března 1924) přisvojil titul hlavy všech muslimů. Navíc byl Husajn kompromitován účastí ve válce na straně "nevěřících" proti právoplatnému chalífovi. To rozhodlo o tom, že ztratil podporu šejchů. Navíc 4. června 1924 shromáždění kmenových a náboženských vůdců v Ar-Rijádu schválilo, že brány Mekky budou otevřeny silou. Emír Ibn Saúd proto táhl na Mekku a Medínu pod heslem osvobození svatých míst a uspěl. Husajn abdikoval ve prospěch syna Alího a v červnu 1925 byl Brity deportován do vyhnanství na Kypr. Alí se pak vzdal a 8. ledna 1926 byl Ibn Saúd prohlášen v Mekce králem Hidžázu a Nadždu, tj. Saúdské Arábie. Viz. DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 134–139, LEWIS: *Dějiny Blízkého východu*, str. 304, MUSIL: *Věci irácké I.*, str. 728–729 a MUSIL: *Věci irácké III.*, str. 931–932.

⁴² DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 73–76 a 82 a SLUGLLETOVI: *Irák od roku 1958, od revoluce k diktatuře*, str. 365 (pozn. č.36).

⁴³ O korunovačním aktu blíže viz. DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 89–90 či MUSIL: *Věci irácké I.*, str. 728.

parlamentu, který by přijal tzv. organický zákon, tj. *anglo-iráckou smlouvu*. Ta by celou akci zamaskovala a zlegalizovala a nové království by podřídila zájmům impéria (čl. 1, 8 a 10), zajistila maximální vliv vysokého komisaře i poradců (čl. 4) a zachovala okupační režim (čl. 2 a 3). Objevily se ovšem obtíže v podobě národně osvobozeneckého hnutí. V jeho řadách nyní stála masa městského obyvatelstva, kterou přinutila k boji nepříznivá hospodářská situace na jaře 1922. Vznikaly tzv. *výbory proti mandátu*, které rezolucemi vzkazovaly SN, že lidé demonstrují za úplnou nezávislost. K hnutí se také připojilo šíitské duchovenstvo, reprezentované Mahdím al-Chálisím, Muhammadem as-Sadrem a Mahdím al-Basírem, či nacionalistická *watanistická strana*. Ta do svého programu vtělila kromě politických cílů i ty hospodářské, usilující o ochranu domácího průmyslu a o pomoc v zemědělství. Demonstrační vlna pak vrcholila ve dnech výročí Fajsalovy korunovace, tj. 21. srpna 1922. Watanisté navíc městem šířily manifest žádající skoncování s britským mandátem, vznik ministerstva podporovaného veřejností a nejednání s Velkou Británií, dokud nebude ustavena reprezentativní vláda. Vládní ministři reagovali demisí a Fajsal, jak uvádí Durman, "politicky onemocněl". Cox jednal okamžitě a nechal zastavit veškeré vlastenecké časopisy. Dal rozpustit organizace a nedávno amnestované nacionalistické vůdce, např. Abú t-Timmana a mudžahidy, opět poslal do vězení či vyhnanství. Po tomto zakročení mohla dát vláda nakíba Abdarrahmána al-Kajláního souhlas k podpisu smlouvy, čímž skončila poválečná vlna arabského národně osvobozeneckého hnutí.⁴⁴

Trvalo ovšem dva roky, než smlouvu ratifikovalo *ústavodárné shromáždění*. Problémem se totiž stalo konstatování, že smlouva je výsledkem svobodné vůle obou stran, což mnozí těžko nesli. Ačkoliv tedy král nařídil volby do *ústavodárného shromáždění* na 21. října 1922, volby se nekonaly. Snažila se zakročit i britská vláda, když specifikovala podmínky vypršení smlouvy, ale bezvýsledně.

Na jaře 1924 se konečně "volby" do *ústavodárného shromáždění* uskutečnily. Uspěli v nich ti, kteří byli ratifikaci nakloněni. Opozice se voleb neúčastnila. Pouze asi o patnácti z poslanců se veřejně vědělo, že budou rozhodně proti schválení smlouvy. Nově zvolené *ústavodárné shromáždění* Iráku zahájilo svoji činnost v březnu 1924 s hlavním úkolem ratifikovat mandátní smlouvu. Předpokládalo se, že schválení proběhne bez nejmenších komplikací, protože mudžahidové, vedení Chálisím, byli v emigraci. Polovinu z 88 poslaneckých křesel obsadili šejchové. Velké zastoupení měly i loajální křesťanské menšiny

---

⁴⁴ DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 90–91 a 93–94 a MUSIL: *Věci irácké I.*, str. 730 a MUSIL: *Věci irácké II.*, str. 818 – 819.

či vládní klika reprezentovaná Núrí as-Saídem či Džaafarem al-Askarím. Situaci ale zkomplikovali občané, kteří demonstrovali před parlamentem. Núrí as-Saíd nechal povolat jízdu a Fajsal začal opět kolísat, což dokazovalo, že není poddajný, jak se původně očekávalo. Balancoval totiž mezi vykonáváním britských požadavků a snahou zachovat si určitou míru věrnosti k Iráčanům. Nicméně Londýn *shromáždění* vzkázal, že pokud dojde ke schválení, bude omezen stav okupačních sil v Iráku a budou poskytnuty některé výhody. Pokud by ale k ratifikaci nedošlo do 11.června, je odhodlán věc předložit *Radě SN* a požádat ji o rozšíření plných mocí či snad dokonce vrátit Mosul Turkům. Ovšem už 10.června *shromáždění* Iráku odročilo svá jednání, aniž by se smlouvou vůbec zabývalo. Vysoký komisař Cox dal proto ještě téhož večera obsadit sněmovnu vojskem a nechal eskortovat k hlasování ty poslance, o nichž se domníval, že budou povolní. Hlasování skončilo ratifikací smlouvy poměrem 37 pro ku 24 proti s 8mi absencemi ve stočlenné sněmovně, ale zároveň si poslanci vymohli, že tato smlouva a související dohody se stanou od počátku neplatnými, pokud se britské vládě nepodaří zajistit práva Iráku na mosulský vilájet.

Ústavodárné shromáždění se pak rozešlo 2.srpna 1924, aby mohly být vypsány regulérní volby a mohla být 1.listopadu zahájena první sněmovna. To se ovšem opět nestihlo a první sněmovna Iráku se sešla až 16.července 1925. Předsedou byl zvolen Rašíd Džilání z Bagdádu, člen mocného rodu, a prezidentem Senátu se stal Júsef al-Auajdi, bohatý státník, který spolupracoval s mnoha britskými společnostmi.⁴⁵

Exkurs č.1

ÚSTAVA IRÁCKÉHO KRÁLOVSTVÍ

Ústavodárné shromáždění schválilo ústavu, která vstoupila v platnost 21.března 1925. Stanovovala, že práva a povinnosti má každý irácký občan bez rozdílu národnosti či náboženství a že islám je státním náboženstvím a arabština státním jazykem (Hlava I., čl. 5–18). Stát je konstituční monarchií. Jejím vládcem je král Fajsal a jeho zákonití nástupci, přičemž vládce není nikomu odpověden a nařízení, která vydá, musí schválit ministerský předseda (Hlava II., čl. 19–26). Stát spravuje ministerstvo.

Zákonodárnou moc představuje parlament (dvoukomorový, složený z poslanecké sněmovny a senátu) a král, který vykonává moc pomocí *královských výnosů*, tzv. iradas (Hlava III., čl. 27–63). Král také jmenuje premiéra, který navrhuje zbylé členy kabinetu.

⁴⁵ DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 124 a 126, MUSIL: *Věci irácké II.*, 820–825 a SLUGLLETOVI: *Irák od roku 1958, od revoluce k diktatuře*, str. 14, 16 a cit. na str. 366 (pozn. č. 41 a 45).

Ministerstvo je odpovědno sněmovně, která ho může odvolat, pokud 2/3 přítomných poslanců vysloví nedůvěru. Sněmovna se schází každou zimu na čtyři měsíce, nejdéle však na šest. Odročena může být králem, ale pouze třikrát v jednom zasedání. Pokud je sněmovna rozpuštěna, proběhnou nové volby a nová sněmovna se sejde k mimořádnému zasedání do čtyř měsíců po rozpuštění staré. Nezasedá-li sněmovna, vydává král potřebná nařízení k zabezpečení pořádku a ministerstvo je později předkládá sněmovně ke schválení. Král v souhlasu s ministerstvem vyhláší válečný stav i válku, uzavírá smlouvy a mír. Poslanci jsou voleni na 4 roky vždy jeden poslanec na 20 tisíc mužů, což znamená, že ve sněmovně je asi 75 poslanců. Menšiny mají vlastní zastoupení. Sněmovna je usnášeníschopná, pokud je přítomna nadpoloviční většina. Senát má nejvíce 20 členů. Ty jmenuje král. Jedná se o občany, kteří získali důvěru lidí. Jmenování jsou na 8 let, přičemž polovina jich je po 4 letech obměněna. Senát zasedá pravidelně po čtyři měsíce v roce. Ministři navrhnou rozpočet a předlohy zákonů, které se dotýkají financí země. Pokud se oba sbory neshodnou, musí se sejít ke společné schůzi, kde platí, že poslanecká sněmovna se musí vyjádřit pro 2/3 většinou.

Soudy jsou rozděleny na světské, náboženské a zvláštní (Hlava V., čl. 68–89). Pokud se jedná o cizincích nebo o obchodních věcech, mají se soudci řídit domácím zákonem. Bez souhlasu krále nemůžou poslanci podat návrh, který by odporoval nějaké smlouvě schválené parlamentem nebo *ústavodárným shromážděním*. Prvních pět let se ústava měnit nemá, poté pouze pokud návrh dostane 2/3 podporu v každém sboru. Nabude platnosti teprve poté, až bude zvolena nová sněmovna a přijme návrh změny ústavy 2/3 většinou (Hlava IX, čl. 119).⁴⁶

---

⁴⁶ HOELSETH Dag Trygslund (ed.): Constitution of the Kingdom of Iraq [on-line], nestránkováno či MUSIL: *Věci irácké II.*, str. 823–824.

4. Společnost a ekonomika země

4.1 Držba půdy

Okupace Iráku za války nutila Brity ke snaze zajistit si loajalitu či alespoň nestrannost místní populace. Aby zabránili spolupráci kmenů s osmanskými vojsky a zajistili si dodávky potravin, rozhodli se po příchodu do Iráku posílit autoritu těch kmenových šejchů a velkých vlastníků půdy, jejichž panství leželo ve směru postupu britských vojsk. Zároveň jim udělili právo držby půdy, na kterou si za vlády Osmanů nemohli činit nárok⁴⁷. Následkem toho se staly rozlehlé oblasti vlastnictvím vybraných kmenových vůdců a byly zaregistrovány v tzv. *tapu*. Pokles moci šejchů a rozklad kmenových struktur se prudce zastavil, hlavně poté co byli úřady jmenováni vhodní šejchové za "oficiální" vůdce svých kmenů. Mnozí z nich byli totiž bezvýznamní a neznámí a právě Britové jim do rukou dali moc a bohatství. To ovšem neznamenalo, že by nebyli v některých případech stále přímo závislí na civilní správě. Když si uvědomili, že jejich postavení s sebou nese jisté závazky, začali aktivněji spolupracovat se správními úředníky. Byl vytvořen zvláštní právní systém určený pro kmenové záležitosti, který zůstal v platnosti až do *červencové revoluce 1958*. Vznik tohoto systému zapříčinil *Kmenový trestní a občanský zákoník*, který byl roku 1925 formálně začleněn do irácké ústavy. Nová irácká vláda se jím snažila omezit některá privilegia, ale zjistila, že bude schopna udržet svou moc pouze díky určitému svazku s místními kmenovými vůdci. Proto došlo v polovině 20.let mezi vládou a největšími vlastníky půdy k uzavření dohody. Vlastníkům poskytovala za podporu irácké vlády právo ohledně správy, vybírání daní, udělovala jim administrativní a soudní pravomoci a umožňovala jim kontrolu svého území. Tato politika posilování moci šejchů byla realizována za mandátní správy i monarchie a vlastnictví rozsáhlých ploch půdy se stalo oporou režimu.

Právě tento krok Britů vedl řadu jednotlivců, šejchů, ale i lidí z měst, ke snaze co nejrychleji získat půdu, protože různé vlády prosazovaly politiku osidlování. Ta slibovala

---

⁴⁷ Britské úřady dobře věděli, co činí. Jedna zpráva z roku 1917 udává: "Usedlé zemědělství a rozšiřování osídlení vedlo k rozpadu kmene a oslabovalo vliv šejchů. Obnova a zachování moci kmenových šejchů zdaleka není tou nejméně zajímavou otázkou pozemkové správy, kterou se bagdádský vilájet zabývá", či poznámka jednoho daňového komisaře z roku 1919: "Musíme si uvědomit, že pro naši práci je prvotní, abychom neposkytovali pravomoci těm, kteří je nemají, ale naopak pomohli zajistit práva těch, kteří je již mají". Viz. SLUGLLETOVI: *Irák od roku 1958, od revoluce k diktatuře*, op. cit. na str. 370 (pozn. č.80).

TAPU

Tapu (sanadát-i tapu) představoval listinu, která opravňovala svého majitele k držbě půdy a poskytovala mu také užívací právo k ní (haqq al-tasarruf). Tyto *tapu* byly vydávány na základě pozemkového zákoníku z roku 1858. Stát chtěl totiž posílit svou moc jako výběřčího daní a to se mu mohlo podařit pouze pokud existovalo jednoznačné soukromé vlastnické právo. *Tapu* tedy byla vydávána např. městským obchodníkům, sedlákům, kmenovým šejchům či jiným lidem, kteří díky této listině disponovali právem ukládat svým poddaným daně. Tito lidé se přes noc stali vlastníky obrovských pozemků, které ovšem nic nevedlo a nic nemohlo donutit k placení daní. To vážně ohrozilo systém, který se Osmané snažili upevnit, a proto již po roce 1881 nebyly žádné *tapu* vydávány. Navíc se Osmané snažili získat neuváženě převedenou půdu od "pseudovlastníků" zpět, což vedlo ke konfliktům.

Britové *tapu* obnovili, ale v Iráku byl tento zákoník přímo v rozporu s kmenovými zvyky. Půda zde byla ve vlastnictví kmene jako celku, což znemožnilo rozvoj osobního vlastnictví půdy. Kmenoví šejchové tedy nemohli prosazovat svou autoritu v podobě ukládání daní členům svého kmene. Hrozilo jim, že se s nimi dostanou do konfliktu, který by mohl vést až k rozpadu kmenových svazů a následnému poklesu jejich autority. Přesto v době přeměny samozásobitelského "Iráku" na exportní kmenoví vůdce stále více pohlíželi na své členy jako na zdroj příjmů a nikoli jako na bojovníky, určené k ochraně. Dochází k nárůstu počtu usedlých obdělávatelů půdy a tedy úbytku nomádů. Jinými slovy nastala tendence k usedlejšímu způsobu života. Postavení šejchů se tímto stalo nestabilní a nejisté. To se změnilo po příchodu Britů, kteří šejchy osvobodili z jejich závislosti na příslušnících svých kmenů a sjednotili jejich zájmy se zájmy státu.⁴⁸

značné příjmy plynoucí z držby půdy bez nutnosti větších počátečních investic. Během třiceti let se rozloha obdělávané půdy zvětšila více než čtyřikrát. Tomuto růstu většinou napomohlo hromadné užívání samočinných závlahových čerpadel, které přiváděly vodu z řek a kanálů. Navíc jejich užívání podpořil i zákon z roku 1926, který rušil daně na výpěstky získané z pozemků zavlažovaných čerpadly během prvních čtyř let. Následkem toho byl vznik obrovských soukromých pozemků na půdě, jež byla dříve zachovávána v jisté formě společného kmenového vlastnictví. Dostatek půdy ale způsoboval, že se vlastníci nesnažili zvyšovat kvalitu produkce. Problém tkvěl v tom, že šejchové byli nomádského původu a tudíž

⁴⁸ SLUGLLETOVI: *Irak od roku 1958, od revoluce k diktatuře*, str. 4–6.

nebyli obeznámeni s žádnými složitějšími zemědělskými postupy. Oralo se jen hákem, neužívalo se hnojiv a výnosnost byla kvůli suchu malá. Zájem šejchů byl vždy okamžitý výdělek, než dlouhodobá investice. Díky užívání velmi nehospodárných pěstitelských metod se kvalita půdy neustále zhoršovala. To se týkalo oblastí zavlažovaných čerpadly, kde chyběl účinný systém propírání a odvodňování. Výnosnost díky tomu stále klesala. Mnozí vlastníci proto opouštěli půdu, kterou naprosto vyčerpali, a začali zúrodňovat půdu na jiném místě vykopáním nového systému zavodňovacích kanálů.

4.2 Zemědělství

Většinu půdy v zemi drželi velcí vlastníci půdy, kterým tato držba přinášela zisky. Ty často nerozumně spotřebovávali ve městech, kam mnohdy odcházeli. Svoji půdu pronajímali a jejich činnost na vesnici obstarávali agenti či zprostředkovatelé, wakílové nebo sarkálové. Skrze ně statkář prodával feláhovu sklizeň a určoval mu, co má pěstovat. To mělo neblahý dopad na ekonomiku. Důsledky totiž pocítovali převážně lidé z venkova. Britům se tímto povedlo dosáhnout stavu, o který usilovali. Přesto později začali zvažovat, zda tento nedořešený a nepřesný systém držby půdy nemají nahradit přidělením půdy samotným pěstitelům a hospodářům nebo kmenovým vůdcům a jejich rodinám. Takto nastavený pozemkový a finanční systém totiž ustanovil a podporoval v zásadě kontraproduktivní přiřívování šejchů a velkých vlastníků půdy na systému zemědělské výroby. Posilování skupiny velkých vlastníků půdy pak poškozovalo feláhy i jejich přímé nadřízené, sarkály, předáky majitelů půdy. Nejrozšířenější formou zemědělské výroby bylo pachtýřství, založené na vyplácení feláhů v naturáliích. Výše jejich podílů se odvíjela podle oblastí, přičemž šlo zhruba o 30% až 50% úrody⁴⁹ v závislosti na tom, zda měl feláh vlastní osivo, zvířata a užíval vlastní nástroje. Feláhův podíl se dále snižoval o početné tradiční kmenové poplatky, což znemožňuje přesně odhadnout jeho skutečný příjem. Bylo pravidlem, že většina feláhů nic nevlastnila. To je nutilo si peníze na nákup potřebných věcí půjčovat od šejchů, sarkálů nebo místních lichvářů za neadekvátní úrok, který se pohyboval v rozmezí 100% až 150%. Vedlo to k jejich chudobě, zadlužování a celkově krátkému životu. Jen málo z nich překročilo věk čtyřiceti let.

---

⁴⁹ Durman uvádí rozmezí 45% až 80% (pro Irák 75%) + 10% pro stát. Viz. DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 50.

4.3 Vrstvy společnosti

Koncem 20.let docházelo k migraci obyvatel převážně jižního Iráku do Bagdádu. Vláda reagovala *Zákonem upravujícím práva a povinnosti pěstitelů*, který definoval právní odpovědnost majitelů půdy, sarkálů a feláhů. Feláh dle zákona nesl odpovědnost za veškeré škody na úrodě. Navíc pokud byl feláh zadlužený, nesměl půdu opustit, dokud své závazky neuhradil. To bylo z výše zmíněných důvodů takřka nemožné. Jediným řešením se proto pro feláha stal útek ze zemědělské usedlosti.

Zadluženost, chudoba, částečná či úplná nezaměstnanost, plná podřízenost šejchům či majitelům půdy hnala mnoho feláhů do beznadějné situace. Ti své problémy mnohdy řešili individuální mstou, zapalováním statkářských sídel či útekem. Většina jich odcházela do měst, kde si hledali práci. Tito uprchlíci ovšem neměli žádnou kvalifikaci, což zužovalo jejich uplatnění na pracovním trhu. Živili se proto často jako dělníci ve stavebnictví, nosiči na trzích, farrášové na vládních úřadech, sluhové či zahradníci. Města ale nedokázala absorbovat takové množství felláhů-bezzemků a proto jich většina žila na okraji měst a živořila.

Vyšší vrstva společnosti se skládala z vlastníků půdy, kteří disponovali velkými majetky. To jim dávalo určitou politickou moc. Střední vrstva většinou pobývala ve větších městech, kde akumulovala průmyslový, obchodní a pozemkový kapitál a to už od samého počátku mandátní správy. Běžný příslušník vyšší střední vrstvy, podnikatel, často vlastnil současně závlahové pumpy, zemědělskou půdu, několik nemovitostí ve městě, působil v jednom i více odvětvích a pokud sám nějaký podnik nezaložil, vlastnil alespoň akcie a cenné papíry.

Nižší vrstvy, dělnictvo, včetně zaměstnanců v dopravě a službách, nebylo příliš početné. Představovalo asi 1/5 či 1/6 městské populace. Příslušníky byly většinou negramotní lidé z venkova, kteří pracovali hlavně v podnicích, které byly malými dílnami. Nižší střední vrstvu pak představovala velká a rozšiřující se skupina zahrnující kvalifikované pracovníky, armádní důstojníky a státní úředníky. Byla početnější než podnikatelská a dělnická vrstva. Růst této skupiny obyvatel zapříčiňoval hlavně rozvoj školství a ozbrojených sil, což byli dvě nejvýhodnější cesty pro tyto nemajetné občany, aby zvýšili své postavení. Ačkoli se tato vrstva důstojníků, doktorů, učitelů, obchodníků a státních úředníků pocházející z chudých poměrů snažila zvýšit svůj sociální status, kladla často ve svém zaměstnání důraz na sociální spravedlnost a rovnost. Je také příznačné, že tato skupina obyvatel disponovala poměrně vysokým vzděláním. Stala se proto jednou z nejdůležitějších nositelek nacionalistických a antiimperiálních idejí a podhoubím rodících se politických stran. Mnozí z nich totiž chovali

touhu po národní nezávislosti a vyjadřovali tudíž svoje antipatie k monarchii i stávajícímu politickému uspořádání, které dle nich sloužilo spíše britským, než iráckým zájmům.⁵⁰

4.4 Ekonomika

Původně zamýšlený plán, že vlastnictví velkých ploch půdy se stane sociálním základem monarchie a podmínkou zachování britského vlivu, se nezdařil a vedl k nerovnoměrnému a nevyváženému rozvoji iráckého hospodářství jako celku. Jinými slovy, rozvoj kapitalismu za těchto podmínek vedl k posílení předkapitalistických vztahů venkovské výroby. Systém se orientoval stále více na výrobu určenou pro městský kapitalistický trh a vylučoval velkou část venkovských výrobců ze spoluúčasti na peněžním hospodářském systému. Tato nerovnoměrnost vývoje spolu se zaostalostí venkovské ekonomiky zapříčinily, že pozice střední vrstvy se stala politicky i ekonomicky nejistá. Žádná strana této vrstvy nedokázala získat masovou podporu, což způsobovalo, že "mimoparlamentní" politickou scénu ovládaly úplně jiné a obecně mnohem radikálnější síly. Představa hospodářského rozvoje byla úzce spojována s požadavky sociální spravedlnosti, rovnosti a "socialismu", která neponechávala žádný prostor rozvoji tradičních středostavovských politických hodnot. Existovala heterogenost sociálních struktur, kdy nebylo jediné dominantní třídy.

Jak už jsem se zmínil výše, k realizaci svých plánů Britové využívaly Araby, které štědře odměňovali, čímž se mnoho nelišili od Němců, kteří pomáhali financovat Osmanské železnice či budovat osmanskou armádu před válkou. Zahraniční kapitál tedy do této oblasti proudil před válkou a nejinak tomu bylo i po válce. Nastal ovšem pokles u investic do úvěrových a obchodních operací, které před válkou byly klíčové. Naopak se zvýšily investice do těžby a částečně i do průmyslové výroby. Nejvíce se to týkalo nafty a naftového průmyslu. Z ekonomického hlediska se pak Irák profiloval jako producent obilí a od 30.let jako exportér ropy⁵¹. Irácká vláda ale neměla prakticky žádný vliv na produkci a cenu ropy. Vše bylo pod

---

⁵⁰ DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 50–59 a SLUGLLETOVI: *Irák od roku 1958, od revoluce k diktatuře*, str. 12–15 a 36–44.

⁵¹ Jak jsem uvedl výše, v Mosulu se ropa těžila již před válkou. Pokud jde o další oblasti Iráku, na nich se ropu podařilo nalézt až roku 1927. Podrobněji viz. BRUNKHORST Bonnie J., FONTANA Lynn A., VINZ Ruth A., WAUGH Scott L., WEDGEWORTH Robert: *The World Book Encyclopedia, P, Volume 15*, str. 330–350, heslo *Petroleum*.

kontrolou *Iraq Petroleum Company* (IPC). Navíc irácké hospodářství ovlivňovala svázanost iráckého dináru s librou šterlinků.

Celkově model iráckého hospodářství připomínal kolonizovanou či polokolonizovanou zemi rozvojového světa. Podniky ze západní Evropy a Spojených států konkurovali místním výrobcům, kteří situaci těžce nesli. Britové ale nepovolili zavést celní ochranu, protože neměli zájem ztratit odbytiště pro své výrobky. Ačkoliv převážná část obyvatel působila v zemědělství, zaostalý průmysl se přesto rozvíjel. Objevila se i výroba textilu a obuvi, prosazovalo se potravinářství. Většina obchodního trhu byla v soukromých rukou, což omezovalo možnost státních intervencí. Národní důchod pal tvořil z velké části vývoz ropy.⁵²

Exkurs č.3

IRÁCKÁ ZEMĚ A OBYVATELSTVO

Celková rozloha tehdejšího Iráku činila kolem 370,000 km², na kterých žilo asi 2,849,000 obyvatel. Obyvatelstvo bylo složeno následovně:

- vlastní *Irák*: 2,085 mil. ob. - 1,93 mil. Arabů
  - 75 tis. Peršanů (Íránců)
  - 72,6 tis. Židů (62,5 tis. bagdád. kraj, 10 tis. baser. kraj)
  - ostatní – příslušníci jiných národů
- *Mosul* - přes 160 tis. Arabů
  - 470 tis. Kurdů
  - 50 tis. Turkmenů
  - přes 14 tis. Židů

Co se týče náboženství, byl poměr mezi jednotlivými náboženskými skupinami následující:

- islám - přes 2,6 mil. muslimů - asi 1,5 mil. *šítů* (hlavně vlastní Irák) - své středisko mají v Persii, nábožensky a politicky uvědomělejší.
- asi 1,14 mil. *Sunitů* - rozšíření také v Turecku a Sýrii, zaostalejší, hospodářsky nevýrazní, mají podporu Cařihradu.
- judaismus - asi 87 tis. Židů - po muslimech druhá hospodářsky nejsilnější skupina, která dominovala takřka celému peněžnímu obchodu. Skoro 1/3 žila v Bagdádě. Hlásí se i k sionismu, ale počáteční sympatie vychladly, když zjistili, že klade národnost nad náboženství a snaží se o národní židovský stát v Palestině. Vedeni byli rabínem Dankúrem, který byl přátelský k arabskému lidu a byl propagátorem řešení problémů střední cestou. V

⁵² SLUGLLETOVI: *Irák od roku 1958, od revoluce k diktatuře*, str. 41–45.

parlamentu zastupovalo Židy 5 poslanců (2 z Bagdádu a po jednom z Basry, Mosulu a Kirkúku) a 1 senátor. Jeden z židovských poslanců se stal dokonce ministrem. V roce 1931 byl počet Židů v Iráku zhruba 110 000.

- křesťanství - asi 78 tis. křesťanů - církev asyrská (neodvislá nestoriánská)
- církev chaldejská (spojená s Římem)
- církev jakobitská
- církev syrská (spojená s Římem)
- vyskytují se hlavně v Mosulsku, kde mezi nimi působili misionáři američtí, britští a francouzští, kteří zajišťovali péči o křesťany již od roku 1638. V Mosulsku dále vykonávali svoji činnost dominikáni a v Iráku karmelitáni. V baserském kraji pak žilo 8 tis. Sabejců neboli Mandajovců čili křesťanů sv.Jana.

Hranice Iráku byly určeny na základě mezinárodních smluv. Východní hranici stanovila již *Erzerumská smlouva* z roku 1847 mezi Irákem a Persií (Íránem). Jižní a jihozápadní určila *smlouva ze zámku Fejlíje u Muhammary* z 5.května 1922. *Smlouva anglo-francouzská* z 23.prosince 1920 pak definovala západní a jihozápadní hranici a konečně severní hranici stanovila *Rada Společnosti národů* 16.prosince 1925. Ovšem historické hranice byly poněkud odlišnější. Irák totiž tvoří tři historická území. Vlastní Irák je původní lokalitou starého Babylonska (Irák), představující zemi Eufratu a Tigridu. Vedle něj se rozprostírá Mezopotámie (al-Džezíre). Třetí oblastí je pak Mosulsko (Asýrie), které ale svým útvarem půdy k předchozím dvou nenáleží.⁵³

---

⁵³ MUSIL: *Věci irácké I.*, str. 721–723.

5. Spektrum politických sil

Arabové toužili po zániku osmanské nadvlády a chtěli vytvořit nějakou formu arabského státu. Právě kvůli tomu vznikla již před válkou řada tajných spolků, které tyto myšlenky chtěly realizovat. Šanci dostali za války. Díky tomu, že se přidali na stranu Dohody, si vybojovali právo na svůj plně nezávislý arabský stát. Ovšem uzavřené mírové smlouvy nic takového Arabům neslíbily. Tato skutečnost dala následně podnět k rozvoji nové formy arabismu a arabského nacionalismu, které ve svých základních rysech podporovali téměř všichni arabští aktéři politické scény.

V Iráku byly tyto myšlenky kvůli probuzení loajality a hrdosti podporovány názorem, že Iráčané jsou přímými potomky Mezopotámců a Babylóňanů. Arabský nacionalismus i irácké vlastenectví se promítalo do školních učebnic, čímž se utvářelo určité národně-vlastenecké vědomí a povědomí. V průběhu času ale arabský nacionalismus doznal spolu se svými zastánci podstatných změn. Osobnosti jako as-Saíd či al-Askarí se spokojovali s podřízeností Iráku Velké Británii a pro lid se tito nacionalisté stali nevěrohodní. Jejich označení "arabští nacionalisté" neodpovídalo jejich skutkům, protože sloužili probritské monarchii. Ryzí proud arabského či iráckého nacionalismu proto šířily skupiny, které spojovaly touhu Arabů či Iráčanů po nezávislosti spolu s řadou aktuálně závažných politických a sociálních témat. Navíc část jejich politických názorů byla ovlivněna komunistickým hnutím, resp. *Iráckou komunistickou stranou* hlásající ideje socialismu a komunismu. Ty byly přitažlivé právě díky svému programu zápasu za sociální změny či za národní nezávislost nebo boje proti imperialismu. Koncem 20.let představovaly legální politické strany většinou krátkodobé aliance mezi nahodile stejně smýšlejícími lidmi. To uvrhlo politický systém v ideologický a morální úpadek, jehož důsledkem byl vznik "mimoparlamentních" politických proudů.⁵⁴

5.1 "Mimoparlamentní" politické proudy

V průběhu meziválečných let se postupně vyprofilovaly dva proudy. Prvním byla kombinace sociálního reformismu a iráckého nacionalismu a druhým panarabismus.

---

⁵⁴ SLUGLLETOVI: *Irák od roku 1958, od revoluce k diktatuře*, str. 20–21.

Sociálně reformistické tendence hájila strana *Džamá'at al-Ahálí*, kterou založili koncem 20.let studenti *Americké univerzity v Bejrútu*. Její zakladatelé později zastávali některé veřejné funkce, které jim umožňovali zasahovat do irácké politiky. Zprvu se tito Iráčané angažovali ve studentském hnutí a účastnili se demonstrací proti mandátní správě. Jejich postoje vycházely především z idejí britského *fabiánského hnutí*⁵⁵. Zároveň také usilovali o spojení politické a hospodářské nezávislosti s demokratickým sociálním reformismem, což se dle nich povede pouze pomocí všelidových voleb. Jejich přesvědčení sdílely řady vzdělaných příslušníků střední vrstvy. Ovšem k dosažení faktické národní nezávislosti a uskutečnění sociálních reforem bránili vždy ti, jimž vyhovoval tehdejší stav a kteří byli dostatečně silní na to, aby tento stav udržely.⁵⁶

Druhým a o poznání vlivnějším směrem byl *panarabismus*, který byl často spojován s pedagogem Sáti al-Husrím. Jeho myšlenky, obsažené např. v učebnicích, ovlivnily celou jednu generaci. Byl to právě on, kdo vytvořil novou formu arabského nacionalismu. Arabové totiž vnímali poválečné události jako výměnu jedné formy kontroly za jinou. Řešením se jim jevila obroda arabské společnosti, ke které může dojít pouze znovusjednocením "arabského národa", jehož je Irák nedílnou součástí. Vysoké popularity se ovšem tyto myšlenky v Iráku nedočkaly, protože irácké obyvatelstvo bylo heterogenní, s převážně šíitskou populací a významnou kurdskou menšinou. Sympatické byly ale členům klubu *Muthanna*⁵⁷ či iráckému důstojnickému sboru. Jeho vyšší důstojníci byli téměř bez výjimky Sunity a odmítali "religionistickou" a "irákistickou" ideologii *Džamá'at al-Ahálí*.

Co se týče politického postavení buržoazie, to bylo tradičně slabé, což způsobovalo, že její pozice byla velmi vratká. Dělnictvo zase reagovalo na zvětšující se rozdíly mezi chudými a bohatými organizováním se ve *Svaz řemeslníků (Džam'íjjat al-asháb al-sunná')*, který založil v roce 1929 Muhammad Sálíh al-Qazzáz. Dominantní postavení si tedy udrželi statkáři

---

⁵⁵ Tzv. Fabian Society, tj. organizace založená roku 1884 v Londýně, sdružující intelektuály s cílem působit na vládu a společnost pomocí promyšlené argumentace a propagandy. Její členové převážně usilovali o zmonopolizování zemědělství, obchodu a průmyslu demokratickými prostředky, čímž chtěly dosáhnout sociální společnosti přirozenou cestou. Své myšlenky šířily vzdělávací a publikační činností. Viz. NĚMEC Bohumil et al.: *Ottův slovník naučný nové doby: dodatky k Velikému ottovu slovníku naučnému, Díl 2., Svazek 1.*, str. 496, heslo *Fabian Society*, STUDNIČKA František Josef et al.: *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí, 8. díl.*, str. 984, heslo *Fabian Society* či TEED Peter: *Moderní oxfordský slovník 20. století*, str. 137, heslo *Fabiánská společnost*.

⁵⁶ SLUGLLETOVI: *Irák od roku 1958, od revoluce k diktatuře*, str. 21–22.

⁵⁷ Ti vesměs pocházeli ze stejného prostředí jako arabští nacionalističtí důstojníci, se kterými byli často spříznění rodinnými a přátelskými pouty.

a šejchové, kteří navíc byli podporováni i částí duchovenstva a kteří postupně vystupovali proti mocnostem s cílem vládnout ve státě.⁵⁸

5.2 Parlament

Zaostalost voličů a úsilí vlády o zvolení těch, které sama vybrala, zapříčinilo, že parlamentní většinu měli šejchové. Naopak menšinu tvořila města. To vážně ohrožovalo fungování demokracie. V této době také nemůžeme mluvit o politických stranách. Ty spíše představovaly určité skupiny, které se zformovaly v druhé polovině 20.let. První skupinou byla *pokroková strana* představující proanglický blok šejchů a kompradorů, v jehož řadách působili Abd al-Muhsin as-Saadún, generál Núrí as-Saíd a generál Džaafar al-Askarí. Druhou skupinou byla *strana lidová*, vedená Jásínem al-Hášimím, která tvořila naopak protianglický blok šejchů a bohatých kupců. Poslední skupinou pak byla *watanistická (vlastenecká) strana*, zastupující národní buržoazii, jejímiž mluvčím byl například Džaafar Abú t-Timman.

Jednotlivé vlády se měnily takřka každý půlrok a na postech ministrů se střídalo 20 až 30 stále stejných politiků. Je příznačné, že Britové podporovaly vládu sunitské arabské menšiny, které bylo na počátku 30.let asi 500 tisíc. Šítů naopak bylo asi 1,3 miliónu, Kurdů 0,8 milionu a 0,4 milionu tvořily příslušníci jiných národnostních a náboženských skupin.⁵⁹

---

⁵⁸ DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 61 a SLUGLLETOVI: *Irák od roku 1958, od revoluce k diktatuře*, str. 23–26.

⁵⁹ DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 172–173.

Exkurs č.4

IRÁCKÝ VOLEBNÍ SYSTÉM

Volební zákon byl vydán v květnu roku 1922. Stanovoval, že *ústavodárné shromáždění* mělo mít asi 100 poslanců, přičemž 20 by jich volili kočovníci, 5 Židé a 5 křesťané.

Volby nebyly přímé, ale jednotlivé poslance volili volitelé, které zase volil lid. Volit volitele měl právo každý irácký státní občan mužského pohlaví, který dosáhl 21 let a který bydlel alespoň rok ve svém volebním okrese. Musel být bezúhonný, musel platit daně a nesloužit ve vojsku či stráži bezpečnosti v hodnosti nižší než důstojník. Tito voliči pak v počtu od 200 do 300 měli právo zvolit jednoho volitele. I voličům v počtu pouze 100 až 200 bylo povoleno zvolit jednoho volitele.

Kandidátem na volitele z řad kočovníků se mohl stát pouze ten, koho navrhl náčelník a alespoň 200 voličů a bydlel ve svém volebním okrese. Obecně jinak platilo, že volitelem se mohl stát každý muž, jehož věk byl 25 let, platil nějakou daň a byl bezúhonný.

Mandát poslance mohl být udělen pouze iráckým státním občanům, kteří již dříve byli osmanskými občany, měli alespoň 30 let a uměli číst a psát. U poslanců z řad kočovníků se znalost čtení a psaní nevyžadovala. Pokud by byl poslancem zvolen úředník, musel se rozhodnout, kterou funkci si vybere. Obě současně vykonávat nemohl. Počet poslanců určovala vláda a poslancem mohl být zvolen pouze ten, kdo získal většinu hlasů volitelů.⁶⁰

---

⁶⁰ MUSIL: *Věci irácké II.*, str. 819–820.

6. Problém Mosulu a Kurdů

6.1 Kurdské obyvatelstvo

Palčivým problémem nového státu se stalo kurdské obyvatelstvo žijící na severu Iráku. Toto etnikum tvořilo zhruba pětinu všech obyvatel Iráku, což znamenalo, že integrace jejich území se stala jedním z významných cílů iráckých politiků. Kurdové ovšem po dlouhá léta odmítali uznat jakoukoli autoritu a zakládali politická sdružení žádající buď určitou formu decentralizované vlády, anebo méně často úplnou nezávislost.

Světová válka zapříčinila, že v poválečné situaci na území Kurdů nepanovala žádná vnější autorita. Vedlo to k všeobecným zmatkům a také to napomohlo k masakru a vyhnání většiny asyrské a arménské populace, považované za spojence Rusů. Bagdád a Basra byly totiž pod přímou britskou nadvládou, ale Mosul nikoli. Tyto okolnosti vedly kurdské exilové nacionalisty a místní kmenové vůdce bývalého osmanského Kurdistánu k myšlence okupace Mosulu. Tento plán by jim totiž dal příležitost k prosazení svých požadavků, tj. autonomie, která se zdála být nabízena *Čtrnácti body*. Britové, kteří nebyli schopni oblast plně kontrolovat, se alespoň snažili o podporu jmenování "vhodných" místních osobností do funkcí správců oblastí, kteří by se opírali o britské politické poradce. Zároveň Britové dbali na to, aby se toto uspořádání nestalo začátkem vytváření nezávislého či polonezávislého kurdského státu.⁶¹

V tomto období ovšem touha po kurdské autonomii nevedla k zformování žádného širokého hnutí za kurdskou jednotu. Příčinou byla hlavně tradiční klanová a kmenová rivalita. Výsledkem byly časté vzpoury v severní části Iráku. Některé vyvolávali Turci s cílem vyhnat Brity z mosulského vilájetu, ale většinou šlo o tradiční projev odporu Kurdů vůči uvalení jakékoli formy vnější správy. Situace se ovšem změnila po vzniku *Sèvreské smlouvy*, která ustavovala dva nezávislé státy, Arménii a Kurdistán. Ačkoli *smlouva ze Sèvres* nebyla nikdy ratifikovaná, stala se impulsem k rozvoji kurdského hnutí. Šlo totiž o první formální deklaraci záměru zřídit samostatný kurdský státní útvar. Roku 1922 britské úřady přislíbily Kurdům určitou formu autonomie v rámci Iráckého arabského království, ale šejch Kurdů tuto formu irácké svrchovanosti odmítl. To Brity přimělo k okupaci území a k vedení řady operací proti Kurdům, které vyvrcholily bombardováním Sulejmánije v prosinci 1924. V té době vyslala

---

⁶¹ SLUGLLETOVI: *Irák od roku 1958, od revoluce k diktatuře*, str. 27–29.

SN komisi, jež měla rozhodnout o budoucnosti mosulského vilájetu. Vilájet nakonec získal Irák a nikoli Turecko. Na počátku roku 1926 vyhlásil irácký premiér, že správní úředníci v kurdeckých oblastech musí být Kurdové. Oficiálními jazyky se staly kurdština a arabština, přičemž kurdecké děti měly být vzdělávány v kurdeckém jazyce. Nařízení byla většinou plněna polovičatě. Je ale nutné připomenout, že přinejmenším do poloviny 70.let, na rozdíl od mnohem represivnějšího postupu iráckých a tureckých orgánů, všechny irácké vlády samostatnou etnickou identitu Kurdů uznávaly nebo ji alespoň nepopíraly. Navíc kurdští ministři také symbolicky zasedali ve většině vlád v období monarchie i za rozličných revolučních režimů.⁶²

6.2 Mosulská oblast

Další otázkou, tentokrát ohledně území, se stal Mosul, jehož status nebyl po válce s konečnou platností určen. Britové měli zájem na tom, aby Mosul byl součástí Iráku. Byli ochotni ho udržet za každou cenu, jen aby se jeho bohatství nedostalo do rukou konkurence ze Spojených států. Tím by si udrželi kontrolu nad ropnými poli⁶³, které byly součástí koncese *Turkish Petroleum Company, Ltd. (TPC)*⁶⁴. Irácká vláda jej zase potřebovala z hospodářského a politického hlediska, protože bez něj by byl Irák stěží životaschopným státem. Navíc Iráku hrozilo, že bez Mosulu by se stal útvarem s dominantním postavením šíitů. V tomto se cíle britské a irácké vlády v podstatě shodovaly.

Proti tomuto záměru byla turecká vláda a Kurdové. Situace se navíc ještě více zkomplikovala, když se Britům nepodařilo na *Lausannské konferenci* definitivně získat Mosul pro Irák, což dále narušilo anglo-irácké vztahy. Vše pak vyústilo v kampaň za opuštění Mezopotámie, která probíhala v britském tisku v letech 1922-1924. Koaliční vládu Lloyd George vystřídal konzervativní kabinet Bonara Lawa, což uvolnilo ruce lordu Curzonovi. Ten se soustředil na udržení spojení do Indie. Nicméně o rok později v červenci arbitrážní komise

---

⁶² DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 79, MUSIL: *Věci irácké II.*, str. 826–828, MUSIL: *Věci irácké III.*, str. 928 a SLUGLLETOVI: *Irák od roku 1958, od revoluce k diktatuře*, str. 29–31.

⁶³ Podrobněji o boji Velké Británie se Spojenými státy o mosulskou naftovou oblast viz. DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 77–78 a 110–112.

⁶⁴ Koncesi k těžbě mosulské ropy vydala irácká vláda za podmínek, které pro ni byly dosti nevýhodné. Viz. MUSIL: *Věci irácké III.*, str. 935 a SLUGLLETOVI: *Irák od roku 1958, od revoluce k diktatuře*, str. 16.

Společnosti národů rozhodla, že Mosul má připadnout Iráku⁶⁵ a určila také demarkační čáru, tzv. *bruselskou linii*, k plné spokojenosti Britů. Podmínkou ale bylo, že mandátní režim bude v platnosti 25 let nebo do doby, než se Irák stane členem SN. Pak již nic nebránilo tomu, aby král Fajsal udělil TPC koncesi na celou oblast. Pro iráckou vládu to znamenalo, že je nezbytné zachovat svazky s Británií, protože ona jediná jí mohla pomoci udržet Mosul, zadržovat Turky a držet Kurdy na uzdě.

Turecko ale bylo i nadále proti. Do hry se navíc ještě vložila fašistická Itálie, která Ankaře hrozila vpádem do jihozápadní Anatólie. Ankara proto hledala oporu v Moskvě. Nakonec ale zvolila cestu smíru a uzavřela s Velkou Británií dohodu. Jednalo se o *Smlouvu mezi Velkou Británií a Irákem a Tureckem* uzavřenou 13.června 1926, v nichž se Turecko zříkalo sporného území, tj. Mosulu, a souhlasilo s jeho začleněním k Iráku⁶⁶. Tím se situace na Blízkém východě načas stabilizovala a vztahy kemalistické vlády se západoevropskými státy se od té doby neustále zlepšily.⁶⁷

---

⁶⁵ Dle Sluglettových bylo známo, že arbitři SN rozhodnou ve prospěch Iráku, čímž si Británie, jako majoritní vlastník TPC, udržela kontrolu nad iráckou ropou.

⁶⁶ Hranici určila *bruselská linie*, která byla ale trochu poupravena ve prospěch Turecka (kap. I, čl.1 smlouvy). Dále smlouva vymezovala postup, jakým bude hranice vyznačena (kap. I, čl. 3). Následující kapitola smlouvy specifikovala vzájemnou situaci na hranicích, aby byly vztahy dobré a korektní (kap. II, čl. 6–13). Třetí, poslední kapitola pak obsahovala všeobecná ustanovení, ve kterých se strany dohodly, že Irák bude platit po 25 let Turecku 10% ze zisku z obchodu s petrolejem (kap. III, čl. 14) a že nebude stíhat osoby jiného politického názoru, které budou na jeho území (kap. III, čl. 16). Konečně příloha smlouvy poskytovala podrobný popis linie hranice mezi oběma státy. Viz. *Smlouva mezi Spojeným královstvím a Irákem a Tureckem*, str. 1071–1076.

⁶⁷ DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 108–109 a 113–118, MUSIL: *Věci irácké III.*, str. 929–931 a SLUGLLETOVI: *Irák od roku 1958, od revoluce k diktatuře*, str. 15–16 a cit. na str. 366 (pozn. č.44 a 45).

7. Formálně nezávislé Irácké království

Posledních sedm let mandátu se stalo obdobím obecné spolupráce irácké vlády s Británií. Sunitští šejchové, kompradoři a Fajsalovo okolí se totiž stalo oporou Londýna, což platilo i pro Fajsala samotného. Docházelo k postupnému uvolňování formálních svazků mezi oběma vládami. Británie si dokonce byla jistá svoji pozicí v Iráku natolik, že si mohla dovolit určité zmírnění své kontroly⁶⁸ a nahrazení mandátu smluvním svazkem, který kdysi slíbila. V září 1929⁶⁹ pak Britové souhlasili, že v roce 1932 navrhnou členství Iráku ve SN. Podzimní jednání narušila snad jen sebevražda iráckého ministerského předsedy Muhsina as-Saasúna. Ten ji spáchal zřejmě kvůli tomu, že již nedokázal žít a poslouchat, jak ho lid nenávidí, jak ho považuje za služebníka Britů. Důvodem ale také mohla být roztržka s vysokým komisařem a Fajsalem, kteří mu měli klást nepřijatelné podmínky.

Jednání z podzimu 1929 završila nová *anglo-irácká smlouva* z 30.června 1930, kterou uzavřeli Núrí as-Saíd a vysoký komisař F.H.Humphrys. Vyhovovala oběma stranám a Irák byl podle ní prohlášen nezávislým královstvím, samostatně spravujícím své vnitřní záležitosti. Mandát sice tímto skončil, ale Velké Británii bylo zaručeno právo plného využití iráckého území, komunikací i ekonomických zdrojů v případě války či válečného nebezpečí. Dále se Bagdád musel zavázat, že bude bezvýhradně a otevřeně konzultovat veškeré zahraničně politické otázky, že se bude podřizovat společným zájmům a že ponechá základny v Šaajbě a Habbánji na ochranu imperiálních komunikací. Britská pozemní vojska byla stažena do oblasti Suezského průplavu a v zemi zůstalo jen letectvo. Smlouva vstoupila v platnost 3.října 1932 vyhlášením nezávislého *Iráckého království*.

V té samé době také Núrí as-Saíd obnovil činnost *Slibu*, na což opozice reagovala schůzkou *lidové strany*, šíitského duchovenstva a watanistů v Karbale, kde se vytvořila strana *Bratrství (Ichá)*. Jejími členy byli Jásín al-Hášimí, Hikmat Sulajmán či Rašíd Alí al-Kajlání.

---

⁶⁸ Tento fakt dokládají slova Gertrudy Bellové, která adresovala siru Hugh Bellovi roku 1926: *“Našeho pětadvacetiletého mandátu není třeba se obávat. Pokud budeme postupovat stejným tempem, jakým jsme postupovali v uplynulých letech, pak se Irák stane členem SN za pět či šest let, a naše přímá zodpovědnost tím pak zanikne.”* Viz. DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 171 a SLUGLLETOVI: *Irák od roku 1958, od revoluce k diktatuře*, op. cit. na str. 366 (pozn. č.46).

⁶⁹ Dokonce i Blízký východ zasáhla světová hospodářská krize. Docházelo zejména k poklesu cen exportních surovin a došlo k zavedení ochranných cel. Těžkosti trvaly až do roku 1935, což mělo neblahé důsledky. Aktivizovalo se dělnické hnutí a mezi maloburžoazními vrstvami se rozšířily fašistické ideje syčené italskou a německou propagandou. Jednotlivé bouře, kterých se účastnili převážně pracující a městská chudina, byly často silné, ale krátkodobé. Vlády jednotlivých území proto reagovaly omezováním parlamentarismu a demokratických svobod. Britům se ale dařilo následkům hospodářské krize ve svých koloniích čelit, když zavedli systém preferenčních cel, účinnou celní hradbu namířenou proti cizí konkurenci převážně ze Spojených států a Japonska. Viz. DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 144–145, 162–163 a 171.

Právě al-Kajlání se stal konkurentem as-Saída, protože byl v boji o moc schopen spojit se se šíitskými šejchy, Brity, nespokojenými důstojníky či nacisty. Konfliktu mezi těmito dvěma skupinami zabránily události v kurdské Sulajmánii, kde vznikly nepokoje kvůli machinacím při volbách. Situaci vyřešilo až systematické bombardování kurdských vesnic leteckými jednotkami Royal Air Force, což vedlo načas k utlumení kurdského národně osvobozenického hnutí.

Pozice as-Saída slábla a *Slib* se dokonce roku 1932 rozpadl. Král Fajsál proto odvolal dosavadní vládu a nahradil ji vládou strany *Bratrství* (březen 1933). Premiérem se stal al-Kajlání, finance převzal al-Hášimí a ministerstvo zahraničních věcí as-Saíd. Obyvatelstvo očekávalo revizi smlouvy z roku 1930, ale nedočkalo se. Nová vláda hodlala respektovat mezinárodní závazky Iráku, tj. svazek s Brity. To bylo překvapením, protože ještě nedávno strana *Bratrství* kritizovala spojeneckou smlouvu. Navíc došlo k rozchodu dvou mocných spojenců, šíitského duchovenstva a *watanistické strany* s Kajláního vládou. Krizi ovšem zastínil konflikt s nestoriány (Asýrové ze severozápadního Iráku), kteří patřili k oporám Britů. V Bagdádu totiž uvažovali o jejich rozmělnění po celém Iráku, čímž by se dosáhlo jejich oslabení. To Asýrové nemohli akceptovat a požádali Francouze o azyl v Sýrii. Francouzi si nechtěli komplikovat situaci, a proto žádost Asýrů nevyslyšeli. Asyrský návrat do Iráku pak skončil masakrem, když se mezi obyvateli vzedmula vlna silných protibritských nálad. Situaci uklidnila až zpráva o náhlé smrti krále Fajsála, který zemřel 8.zář 1933 ve Švýcarsku a kterého na iráckém trůně vystřídal jeho syn Ghází.

Lidé tedy nepřijali s nadšením vyhlášení nezávislého Iráckého království, protože měli stále pocit, že ve své zemi nejsou skutečnými pány. "Vítězství" totiž vybojovala vládní klika, vnucena zemi zvenčí. Ta zřejmě neměla šanci získat větší důvěru či sympatie irácké populace. Konec britského mandátu byl významný pouze pro malou skupinu bývalých šerífských důstojníků kolem krále Fajsála a sunnitských úředníků, kteří obdrželi větší práva ohledně kontroly země. Celkově lze říci, že Britové i Francouzi zažívaly na Blízkém východě v letech 1928-1935 období relativního klidu. Britské správní orgány si udržely rozhodující moc, čímž vyloučily většinu obyvatel z jakékoli významné účasti na správě země.⁷⁰

---

⁷⁰ DURMAN: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*, str. 171 a 173–177 a SLUGLLETOVI: *Irák od roku 1958, od revoluce k diktatuře*, str. 12–17.

Závěr

Osmanská říše se rozkládala na samém okraji Evropy a i ji zasáhla vlna nacionalismu. Arabové si díky tomu uvědomili, že již dále nechtějí žít ve společném státě s Turky, kteří jim neposkytují odpovídající podíl na správě země. Jejich cílem se stal vznik nezávislého arabského státu, což stavělo Araby do opozice vůči Turkům. První světová válka pak přinesla šanci tento arabský sen proměnit ve skutečnost, protože neshody s Turky Araby přivedly do tábora dohodových mocností, které se vzniku arabského státu nebránily.

Když jsem se zmínil o snech Arabů, musím uvést, že nešlo o masu lidí obecně. Vize arabského státu byla zřejmě vlastní pouze úzké skupině lidí. Právě tito lidé našli pro svoji věc oporu v evropských velmocích, které využili nespokojenosti Arabů s tehdejší stavem. Nicméně celá situace byla ještě komplikovanější. Primárním cílem velmocí nebylo vytvoření jednoho arabského státu či konfederace, ale zisk politického a ekonomického vlivu v konkrétní oblasti. To znamená, že každá z velmocí sledovala svůj vlastní cíl.

Považme už jenom počet velmocí, který se na Blízkém východě angažoval a jež byl dosti vysoký. Svě zájmy tu prosazovala Velká Británie, Francie, Itálie, Německo, Sovětský svaz či Spojené státy americké. Pravda většina z nich nepožadovala úplnou kontrolu celého prostoru, nicméně cíle jednoho státu mnohdy křížily plány státu jiného, jako tomu bylo mezi Velkou Británií, Francií a Spojenými státy.

Dále si musíme uvědomit, že v této oblasti žily Turci, Arabové a Židé a i tyto národy neměly stejný pohled na věc. Turci určitě chtěly zachovat svoji říši, což se jim nezdařilo, ale povedlo se jim vytvořit daleko menší, nicméně samostatný a plně nezávislý stát. Pokud jde o Židy, zmínil jsem se, že vize Židů arabských, kteří v menšině obývali Palestinu už od dob antického Říma, byly jiné, než těch evropských. Nesouhlasili totiž s myšlenkami sionismu, které mohly na Blízkém východě rozkolísat danou rovnováhu. Naopak ti, kteří toužili po vytvoření vlastního nezávislého státu, byli Arabové. Bohužel jim ale chyběla jednota, což zapříčinilo, že proti sobě stály přinejmenším tři silné rody. Rašídovci soubor o moc prohráli, Ibn Saúd vytvořil vlastní nezávislý stát a Hášimité se neuváženým krokem Fajsalova otce zdiskreditovali a oslabili svoji pozici. A právě oslabený, ale význačný rod se v očích nejsilnější velmoci stal vhodným kandidátem na arabský trůn.

Tou nejsilnější velmocí na Blízkém východě byla Velká Británie. Ta prosazovala zprvu ovládnutí celé oblasti, ale politický tlak, vyvinutý Francií, ji přinutil se o území "rozdělit" s ostatními. K tomu se navíc přidala otázka Balfourovy deklarace, která Britům do budoucna přinesla, jak se zmíním níže, značné potíže nejen kvůli tomu, že soužití Židů

s Araby nebylo v deklaraci blíže specifikované. Navíc možný odsun Arabů z Palestiny by byl zřejmě problematický díky přechodu Arabů k usedlému způsobu života.

Nicméně ani Velká Británie nebyla "hráčem" s pevnými postoji. Jak jsem naznačil, i její kroky určovaly různé mocenské skupiny, které mezi sebou soupeřily. To způsobilo, že každá skupina jednala se svým kandidátem na arabský trůn. Ovšem naplnění všech daných slibů nebylo možné. Určitě dílem tím, že dané skupiny neměly moc, která mezitím přešla do rukou skupiny jiné. Dnes bychom se nad tím nepozastavovali a vyžadovali bychom splnění závazků bez ohledu na to, kdo se k němu "upsal". Musíme si ale uvědomit, že na situaci nemůžeme pohlížet retrospektivně. Tehdejší mezinárodní právo se teprve rodilo.

Cílem, kvůli němuž se Britové na Blízkém východě angažovali, byla nejen ochrana a zabezpečení spojení do Indie před jinými velmocemi a státy, ale i zisk Damašku, hospodářského centra oblasti. Vzniklo království, v jehož čele stanul emír Fajsal. Damašek ovšem smluvně spadl do francouzské sféry vlivu. Ačkoli smlouvy byly Lloyd Georgem zpochybněny, museli Britové spolu s Fajsalem ustoupit.

Do celé situace se vmísila SN, která Francii a Velké Británii přidělila mandáty, které jejich vojenskou přítomnost v oblasti legalizovaly. Je zajímavé, že "otec" SN po neúspěšném prosazování členství Spojených států v této organizaci a po diplomatické prohře ve věcech blízkovýchodních, byl nakonec proti onomu členství, jež prosazoval. Moc v oblasti, šikovně schovanou za neutrální mezinárodní organizaci, tedy nezískaly Spojené státy, ale Francie s Velkou Británií. Tento výsledek pak již poskytl území, na které mohli Britové dosadit osobu pro sebe nejvhodnější, Fajsala. Územím nového království se stal Irák, uměle vytvořený stát, "slepenec" tří blízkovýchodních lokalit s různými etniky. Nejinak tomu bylo i u jiných států, kdy docházelo k umělému stmelování několika etnik (Iráčané) či jejich drobení (Syřané, Kurdové). Jeden národ, Arabové, byl tímto "rozhozen" do několika států, což zapříčinilo i jiné poměry šíitů a Sunitů. To vyvolalo u Arabů nespokojenost, neboť byli zvyklí žít v kmenech, nikoliv ve státech.

V Iráku nové společenské poměry vyvolaly revoluci, která byla Brity potlačena. Situace jim ale ukázala, že dosavadní praxe *koloniální správy v Indii* již není funkční. Byla velmi nákladná a Arabům poskytovala jen málo ústupků. Navíc o sympatiích Iráčanů k tomuto ostrovnímu národu nemohla být řeč. Zajisté museli cítit, že ve svém státě nejsou svými pány. Britové museli něco podniknout. Řešením se jim stalo instalování vlivných stoupenců impéria k moci, které dirigovali britští úředníci. Ti uzavřeli se stoupenci dohody, které jim poskytovaly značné výsady i právo ponechat na územích vlastní vojska. Zároveň Iráčanům "vnutili" Faisala, krále dostatečně váženého, ale i dostatečně slabého, aby udrželi

vše ve svých rukou. Tento moment znamenal opuštění dosavadní koloniální politiky Spojeného království a předznamenal budoucí pád impéria, tj. dekolonizační proces.

Velmoci vyvíjely značné úsilí, aby dosáhly svých cílů. Aby své "výsledky" udržely, vytvořily SN, která je měla legalizovat. Bohužel se v této době začalo značně rozvíjet mezinárodní právo, které sice danou situaci potvrdilo, ale zároveň předznamovalo, že podobné budoucí "angažování" již nebude možné, přijatelné, že bude označeno za nelegální. Kdo nebyl se situací po 1.světové válce spokojen a chtěl daný pořádek věcí změnit, nebyl členem SN, jako tomu bylo v případě Japonska, Itálie, Německa, Sovětského svazu či Spojených států.

Následující 30.léta ukázala, že liberálně-konstituční zřízení není funkční. Problém byl v tom, že poskytoval moc pouze úzké elitě, přičemž i tato elita neměla plně volné ruce. Navíc potřeby obyvatel nebyly dlouhodobě uspokojovány, čímž se pro ně stala budoucnost nejasná a beznadějná. Připočteme-li k tomu, že občané k politické reprezentaci cítili značný odpor, protože ji spojovali s nenáviděnými Brity, není potom těžké pochopit, že v tomto období roste arabský nacionalismus. Ten se inspiroval italským fašismem a německým nacionálním socialismem. Itálie a Německo se jevily jako vzory hodné následování, protože oba státy docílily sjednocení a nezávislosti násilným osvobozením a spojením malých států. Zároveň ale také byly protivníky obou západních velmocí a Židů. Francie a Velká Británie tomuto nedokázala čelit, protože obě velmoci se postupně stávaly hospodářsky vyčerpanými a prostými energie původních budovatelů. Právě tyto důvody a stará arabská zásada "*nepřítel mého nepřítele je můj přítel*" vedly k tomu, že za 2.světové války Iráčané byli na straně Osy.

Roku 1941 se v Iráku uskutečnil převrat a vlády se chopil proněmecký Rašíd Alí al-Kajlání, který nastolil režim podporující Osu. Podporu tento režim našel v Sýrii, kde na pomoc Iráku vznikl výbor, který se později změnil ve stranu Baas. Její soupeřící frakce pak ovládly Sýrii a Irák. Režim byl ale poražen a al-Kajlání utekl do Berlína. Tento pronacistický premiér je údajně i po letech považován za národního hrdinu.

Německý antisemitismus znamenal odchod mnoha Židů z Německa. Ti hledali útočiště, kterým se měla stát Palestina. Britové si slibem daným Židům přivodili problém, neboť pevně určily destinaci, kam by měli Židé směřovat. Zároveň ale chtěli v této cílové oblasti kontrolovat situaci. Tuto kontrolu jim ale příliv Židů znesnadňoval. Připočteme-li k tomu nepřátelskou atmosféru mezi Židy a Araby, je pochopitelné, že se Britové snažili příchod Židů brzdit. Výsledek? Nepohodlní a nepřátelští Britové přiváděli z pohledu Arabů do oblasti Židy a navíc tíž Britové ovládali politický život jednotlivých arabských států. To

vehnalo Araby do náruče Osy. Ve výsledku to znamenalo silné narušení britsko-arabských vztahů.

Jak jsem se zmínil, irácký režim podporovala strana Baas. Tu založil ve 40. letech v Damašku syrský intelektuál Michael Aflak, sympatizant fašismu a nacismu. Jednalo se o řeckého ortodoxního křesťana, nikoli tedy muslima. Jeho programem, založeným na sekularismu, socialismu a panarabskému nacionalismu, bylo vytvořit sekulární socialistickou arabskou republiku, ve které by se mohli sjednotit všichni Arabové. Tyto myšlenky našly odezvu a dokonce došlo na jejich částečnou realizaci. Vzpomeňme alespoň na pokus jménem Sjednocená arabská republika. Každopádně rostoucí vliv strany Baas ovlivňoval budoucí směr politiky Iráku, který znamenal stále větší rozcházení Západu s touto blízkovýchodní zemí.

Jak vidíme, dějiny nejsou nikdy černobílé. Neexistuje nic čistě dobré a správné či naopak špatné a zlé. Doufám tedy, že si mi podařilo alespoň trochu zachytit ve své práci pestrost vývoje, jímž musel projít irácký národ. Chtěl jsem v ní ukázat, jak mnohočetné a rozličné mohou být vztahy mezi jednotlivými účastníky a jak složitou a obtížně hodnotitelnou situaci nám to celé předkládá.

Cítím také, že bych se měl na tomto místě vyjádřit o limitech a nedostacích této práce. Předně je to nedostupnost primárních pramenů a z ní vyplývající nutnost převzetí určitých soudů, které jsem se ale snažil korigovat. Také délka práce by mohla být kratší, nikoliv ale při současném vymezení tématu. Zároveň si neodpustím pár poznámek, které mě při zpracovávání práce napadly. Předně by se mi zdálo zajímavé podrobit zkoumání následující domněnku, že americký prezident Wilson po neúspěšném prosazování zisku Arménie a Konstantinopolského státu usiloval o neúčast Spojených států ve SN z důvodů, aby nepodléhaly mezinárodní kontrole, což by jim umožnilo se "legálně" pokusit daný stav věcí napravit ve svůj prospěch. Dále mě při studiu zarazilo, proč Francie lpěla na Sýrii, proč pouze na ní. Vnucuje se totiž otázka, jak by danou lokalitu hodlala udržet, pokud by byla napadnuta druhou stranou. Víme přece, že za války toho Francie nebyla schopna a neměla pozici jako Velká Británie, která mohla využít jednotky z Egypta či Indie. Ku prospěchu věci by také bylo zjištění, jak tehdejší mezinárodní právo nahlíželo na dohody, které byly uzavřené jedním kabinetem a jejich plnění bylo požadováno po kabinetu jiném. Zajímavé by rovněž bylo ozřejmění kroku Lloyd George, který na počátku roku 1918 odvolal uzavřené dohody s Francií. Klíčovou věcí je pak rozbor korespondence Hášimitů s Mac Mahonem, protože tato věc by jasně určila, kdo komu co slíbil a za jakých podmínek.

Bibliografie:

Prameny:

HOELSETH Dag Trygslund (ed.): *Constitution of the Kingdom of Iraq* [on-line], nestránkováno, 1925 [2001–10–23], dostupné na WWW: <http://us.geocities.com/dagtho/iraqiconst19250321.html>.

Smlouva mezi Spojeným královstvím a Irákem a Tureckem, o úpravě hranic mezi Tureckem a Irákem, spolu s vyměněnými notami, 6s., str. 1071–1076. In: CHMELÁŘ Josef (ed.): *Zahraniční politika, sborník pro studium mezinárodních otázek politických, hospodářských a právních, 1. díl*. Praha: Orbis, 1926, roč. 5.(7.), 1078s.

Dobová literatura:

KLATSKIN Jakob et al.: *Encyklopedia Judaica: Das Judentum in Geschichte und Gegenwart, Achter Band*. Berlin: Verlag Eschkol A.G., 1931, XXIV+1199s.

MUSIL Alois: *Věci irácké I.*, 10s., str. 721–730. In: HAJN Alois (ed.): *Zahraniční politika, sborník pro studium mezinárodních otázek politických, právních, hospodářských a sociálních, 2. díl*. Praha: Orbis, 1928, roč. 7.(9.), 547s. (1242s.)+84s.

MUSIL Alois: *Věci irácké II.*, 11s., str. 818–828. In: HAJN Alois (ed.): *Zahraniční politika, sborník pro studium mezinárodních otázek politických, právních, hospodářských a sociálních, 2. díl*. Praha: Orbis, 1928, roč. 7.(9.), 547s. (1242s.)+84s.

MUSIL Alois: *Věci irácké III.*, 8s., str. 928–935. In: HAJN Alois (ed.): *Zahraniční politika, sborník pro studium otázek politických, právních, hospodářských a sociálních, 2. díl*. Praha: Orbis, 1928, roč. 7.(9.), 547s. (1242s.)+84s.

SCHEER Maxmilian: *Irák žíznící země* [Original: *Irak düstendes Land*, Translated by: K. Houba]. Praha: Orbis, 1960, 264+34s.

Sekundární literatura:

BARTOŠ Josef: *Úvod do metodiky a techniky historické práce*. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého, 1992, 57s.

BRUNKHORST Bonnie J., FONTANA Lynn A., VINZ Ruth A., WAUGH Scott L. a WEDGEWORTH Robert: *The World Book Encyclopedia, P, Volume 15*. Chicago: World Book Inc., 922s., 1996, ISBN 0-7166-0096-X.

DAVIES Norman: *Evropa: Dějiny jednoho kontinentu* [Original: Europe (A History), Translated by: K.Hronová, L.Nagy, Š.Pellar, M.Pokorný, B.Puchalská, A.Valenta]. Praha: PROSTOR a Knižní klub, 2000, 1368s., ISBN 80-7260-014-1.

DURMAN Karel: *Blízký východ ve světové politice 1918 - 1959*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1966, 519s.

DURMAN Karel a SVOBODA Miloslav: *Slovník moderních světových dějin*. Praha: Svoboda, 1969, 687s.

FAROUK-SLUGLLET Marion a SLUGLLET Peter: *Irák od roku 1958, od revoluce k diktatuře* [Original: *Iraq Since 1958, From Revolution to Dictatorship*, Translated by: H. Brychta, L. Fárová, J. Hrubý, R. Chalupský, J. Krejčí, J. Línek, J. Mandřák, L. Nagy a Z. Pošvicová]. Praha: Volvox Globator, 2003, XVIII+452s., ISBN 80-7207-500-4.

GOMBÁR Eduard: *Moderní dějiny islámských zemí*. Praha: Karolinum, 1999, 432s., ISBN 80-7184-599-X.

HROCH Miroslav et al.: *Úvod do studia dějepisu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, 305s.

JOCH Roman: *Proč právě Irák? Příčiny a důsledky konfliktu*. Praha: Mladá Fronta, 2003, 167s., ISBN 80-204-1024-4.

KRIEGER Joel et al.: *Oxfordský slovník světové politiky* [Original: *The Oxford Companion to Politic of the World*, Translated by: Z. Gellnarová, Z. Havlíček, J. Hegner, J.Jindrová, H. Jordan, R. Mazalová, J. Micková, R. Pokorná, I. Stavinohová, Z. Stejskalová, E. Stružková, T. Turecki]. Praha: OTTOVO nakladatelství, 2000, 1090s., ISBN 80-7181-463-6.

LEWIS Bernard: *Dějiny Blízkého východu* [Original: *History of Near East*, Translated by: Milena Pellarová, Zuzana Rousová]. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, 384s., ISBN 80-7106-191-3.

NĚMEC Bohumil et al.: *Ottův slovník naučný nové doby: dodatky k Velikému ottovu slovníku naučnému, Díl 2., Svazek 1*. Praha: J. Otto, 1932, 794s.

STERN Jan: *Robert Kvaček: Občas se v této zemi obtížně potlačuje pláč* [on-line]. Praha: Novinky.CZ, 2003, nestránkováno [cit. 2004–10–20], dostupné na WWW: <http://www.novinky.cz/01/46/43.html>.

STUDNIČKA František Josef et al.: *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí, 8. díl*. Praha: J. Otto, 1894, 1044s.

TEED Peter: *Moderní oxfordský slovník 20. století* [Original: *A Dictionary of Twentieth Century History 1914–1990*, Translated by: Václav Šmejkal et al.]. Praha: IRIS a Knižní klub, 1994, 576s., ISBN 80-85893-02-9.

Autor práce:	Petr Cimala
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Vladimír Goněk, CSc.
Univerzita:	Masarykova univerzita v Brně
Fakulta:	Filozofická fakulta
Ústav / katedra:	Historický ústav
Rok:	2005
Počet stran:	56
MDT⁷¹	94 (5/9)
Citace:	Cimala Petr: <i>Proces vzniku formálně nezávislého Iráckého království</i> . Brno: Historický ústav FF MU (vedoucí bakalářské oborové práce: doc. PhDr. Vladimír Goněk, CSc.), 2005, 56s.

---

⁷¹ Mezinárodní desetinné třídění